พระอารามหลวงแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม

- ประวัติความเป็นมาของพระอารามหลวง
- สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด
- วัดที่กรมการศาสนาได้ขึ้นทะเบียน เป็นพระอารามหลวง

ลำจุล ฮวบเจริญ

ดวงกมลพับลิชชิ่ง
นำเสนอหนังสือดี มีคุณค่า

พระอารามหลวง
แห่งราชอาณาจักรสยาม

สำอุล ชวบเจริญ

คำนำสำนักพิมพ์

หนังสือ **“พระอารามหลวงแห่งราชอาณาจักรสยาม”** หนังสือที่รวบรวมประวัติความเป็นมาของวัดที่เป็นพระอารามหลวงของไทยไว้อย่างละเอียดครบถ้วน เพื่อให้ผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือผู้ที่ต้องการที่จะค้นคว้าวิจัยเพื่อการศึกษา ได้ใช้เป็นคู่มืออ้างอิงได้เป็นอย่างดี หนังสือเล่มนี้รวบรวมประวัติ ที่ตั้ง ความเป็นมา ไว้อย่างครบถ้วน พร้อมภาพประกอบท้ายเล่ม ทางสำนักพิมพ์หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะทำประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนิกชน ผู้ที่สนใจ นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ได้ใช้ศึกษาอ้างอิงได้เป็นอย่างดี

ด้วยความปรารถนาดี
สำนักพิมพ์ดวงกมลพับลิชชิ่ง

คำนำผู้เรียบเรียง

ข้าพเจ้าเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเนื่องจากเห็นว่า ราช-อาณาจักรสยามเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา เราเป็นพลเมืองของราชอาณาจักร ต้องร่วมมือร่วมใจกันปกป้องและทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง ถาวร และส่งเสริมสนับสนุนแก่ผู้ที่เป็นธรรมทายาท

ทั่วราชอาณาจักรสยาม มีวัดทั้งสิ้นประมาณ ๓๐,๐๐๐ กว่าวัด ในจำนวนนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกฐานะขึ้นเป็น **พระอารามหลวง** ตามที่กรมการศาสนาได้จัดทำทะเบียนไว้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จำนวน ๑๙๔ วัด ที่เหลือเป็น **วัดราษฎร์**

ขอเชิญชวนท่านผู้อ่าน ทำความรู้จักฐานะของพระอารามหลวงและฐานะของวัดราษฎร์ ซึ่งมีความสำคัญในระดับหนึ่งที่พุทธบริษัทควรรู้พอเป็นพื้นฐาน ดังนี้

พระอารามหลวง

ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ หรือพระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเอง มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระ-บรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพารผู้ใหญ่ทรงสร้าง หรือสร้างขึ้น หรือทรงโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

ชั้นแห่งพระอารามหลวง แบ่งตามลำดับความสำคัญออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. ชั้นเอก ได้แก่วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุพระบรมอัฐิ หรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูงมี ๓ ชนิด คือ

๑.๑ ราชวรมหาวิหาร

๑.๒ ราชวรวิหาร

๑.๓ วรมหาวิหาร

๒. ชั้นโท ได้แก่วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ หรือวัดที่มีเกียรติ มี ๔ ชนิด คือ

๒.๑ ราชวรมหาวิหาร

๒.๒ ราชวรวิหาร

๒.๓ วรมหาวิหาร

๒.๔ วรวิหาร

๓. ชั้นตรี ได้แก่วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมือง หรือวัดสามัญ มี ๓ ชนิด คือ

๓.๑ ราชวรวิหาร

๓.๒ วรวิหาร

๓.๓ สามัญ

นอกเหนือจากนี้ **พระอารามหลวง** ที่แบ่งเป็นชั้น เอก โท ตรี ยังมีคำจำกัดความย่อย เพื่อระบุฐานะอย่างเป็นระบบอีกว่า

ราชวรวิหาร ได้แก่พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์

วรวิหาร ได้แก่พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ หรือวัดที่ประชาชนสร้างและปฏิสังขรณ์ ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง

ราชวรมหาวิหาร ได้แก่พระอาราม ได้แก่พระอารามชนิด ***ราช–วรวิหาร*** ที่เป็นพระอารามใหญ่โต และมีของก่อสร้างอย่างใหญ่โต

วรมหาวิหาร ได้แก่พระอารามชนิด ***วรวิหาร*** ที่เป็นพระอารามใหญ่โต และมีของก่อสร้างใหญ่โต

สามัญ ได้แก่พระอารามหลวง ที่ไม่เข้าในหลักเกณฑ์ดังกล่าว

วัดราษฎร์

ได้แก่วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งกรมการศาสนาได้อนุญาต และประกาศตั้งวัดอย่างเป็นทางการ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว **วัดราษฎร์** ยังหมายถึงสำนักสงฆ์อีกด้วย

วัดร้าง

ได้แก่วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอยู่อาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้ วัดร้างเองโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์ มีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๔

การยกวัดราษฎร์ เป็น พระอารามหลวง

ตามโบราณราชประเพณี พระมหากษัตริย์ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมาก ควบคู่ไปกับการสร้างบ้านแปงเมือง ถือเป็นโบราณราชประเพณี วัดที่ทรงสร้าง และทรงปฏิสังขรณ์ เรียกว่า **พระอาราม–หลวง**

ส่วนวัดที่ประชาชนสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ **ถ้าทรงพิจารณาเห็นสมควรได้รับเกียรติยกย่องเป็นพิเศษ ก็ทรงรับไว้เป็นพระอาราม–หลวงด้วย**

ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงหวังว่า หนังสือเล่มนี้ จะให้ความกระจ่างเกี่ยวกับพระอารามหลวงได้ในระดับหนึ่ง และจะเป็นคู่มือสำหรับสาธุชนผู้มีบุญอยู่ในหัวใจที่เดินทางไปต่างจังหวัดด้วยนานาภารกิจ หรือเดินทางท่องเที่ยวทั่วไทย จะได้ทราบสถานที่ตั้งวัดสำหรับไปทำบุญและกราบไหว้พระให้อิ่มบุญ บุญบารมีจะคุ้มครองให้ท่านปราศจากภัยนานาชนิด ระหว่างเดินทางทำธุรกิจ ระหว่างเดินทางท่องเที่ยว และระหว่างเดินทางกลับ ภายหลังจากที่สิ้นสุดนานาภารกิจและการท่องเที่ยวแล้ว

ขอได้รับความปรารถนาดีจากผู้เรียบเรียง

ลำจุล ฮวบเจริญ
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ตัวอย่าง

คำชี้แจงของผู้เรียบเรียง

หนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้า**เรียบเรียง**ขึ้นมาจากเอกสารเผยแพร่ของกรมการศาสนา พิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กรมการศาสนามีวัตถุประสงค์หลักอยู่ว่า ***"...ขณะนี้ มีวัดทั่วราชอาณาจักรอยู่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ วัดเศษ และวัดเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังมิได้บันทึกประวัติของวัดไว้เป็นหลักฐาน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี***

เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนให้บรรลุประโยชน์ดังกล่าว กรมการศาสนาจึงได้จัดทำทะเบียนและประวัติวัด ทั่วราชอาณาจักรขึ้น และได้รวบรวมพิมพ์เผยแพร่ให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เห็นความสำคัญของวัดต่อไป ซึ่งก็เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะโน้มน้าวจิตใจให้เกิดศรัทธาปสาทะ มีความรับผิดชอบในอันที่จะพิทักษ์ไว้ซึ่งบวรพระพุทธศาสนา อันเป็นแหล่งรวมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ที่เราชาวพุทธควรให้ความสนใจตามหน้าที่ของพลเมืองที่ดีของชาติ..."

ได้เรียนให้ทราบก่อนแล้วว่า ข้าพเจ้าใช้เอกสารเผยแพร่ของกรมการศาสนาที่จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นฐานข้อมูลในการเรียบเรียงข้อมูลต่างๆ เหล่านั้นจะถูกหรือผิด ข้าพเจ้ามิบังอาจแก้ไข ไม่ว่าจะด้วยกรณีใด

พระอารามหลวงจำนวนเกินครึ่ง จะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และพระราชพงศาวดาร เมื่อเกี่ยวข้องกับพระราชพงศาวดาร ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ด้วย

ในข้อมูลที่กรมการศาสนาทำขึ้น จะกล่าวถึงพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ที่เกี่ยวข้องกับพระอารามหลวงต่างๆ เพียงเล็กน้อย ช่วง

จังหวะเวลานี้แหละ ข้าพเจ้าจะเสริมข้อมูลจากพงศาวดารเข้าไป เป็นการเติมให้เต็มในระดับหนึ่ง

ดังที่เรียนให้ทราบแล้วว่า ข้าพเจ้าไม่บังอาจแก้ข้อมูลที่กรมการศาสนาบันทึกไว้ แต่ข้าพเจ้าเพียงเติมให้เต็มเท่านั้น ทั้งนี้ ข้อมูลอาจตรงหรือแตกต่าง เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ท่านผู้อ่านจะได้รับรู้พงศาวดารสยามในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น เป็นการแถมกำไรให้แก่ท่านผู้อ่านอีกโสดหนึ่งด้วย

ดังตัวอย่างที่ข้าพเจ้านำเสนอต่อไปนี้เพียงเล็กน้อย ดังต่อไปนี้

วัดพระธาตุหริภุญชัยในหัวข้อ **ความเป็นมา** เอกสารเผยแพร่ของกรมการศาสนา ที่ข้าพเจ้าใช้เป็นต้นแบบเรียบเรียง มิได้ให้รายละเอียดว่าวัดนี้สร้างเมื่อใด บอกเพียงการสร้างเจดีย์พระบรมธาตุ ดังนี้

“ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๔๔๐ พระเจ้าอาทิตยราชกษัตริย์วงศ์รามัญผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ ๓๓ ได้ทรงสร้างมณฑปสำหรับประดิษฐานพระบรมธาตุสูง ๓ วา มีซุ้มทั้ง ๔ ด้าน ครอบโกศทองคำสูง ๓ ศอก บรรจุพระบรมธาตุไว้ภายในและพระนางปทุมวดีมเหสีของพระองค์ ได้ทรงสร้างเจดีย์เหลี่ยมเป็นแบบพระปรางค์รูปสี่เหลี่ยมยอดแหลมนามว่า สุวรรณเจดีย์...”

ในหนังสือพงศาวดารโยนก ให้รายละเอียดในเชิงลึกมากกว่าและบอกด้วยว่า พระเจ้าอาทิตยราช ครองนครหริภุญชัย ระหว่างปี พ.ศ. ๑๕๘๖ ถึง ปี พ.ศ. ๑๕๙๐ ครองนครเพียง ๕ ปีเท่านั้น ให้รายละเอียดการพบพระบรมธาตุไว้ดังนี้

“...ทรงกระทำการสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ด้วยธูปเทียนมาลาเป็นอันมาก แล้วให้ป่าวร้องชาวพระนครมาสักการบูชา ชาวพระ-นครก็พากันจัดหาธูปเทียนมาลาเครื่องจุณสุคนธวารี พากันมาเพื่อจะโสรจสรงพระบรมธาตุ ครั้งนั้นรัตนผอบซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขนาดเท่า ปลีกธุลี ก็ผุดขึ้นจากพื้นปฐพี ให้เห็นปรากฏอิทธิปาฏิหาริย์รุ่งโรจน์

โชตนาการให้เห็นประจักษ์ทั่วกัน แล้วก็กลับจมลงในภาคพื้นปฐพี ดลดังเก่า...ลำดับนั้น สมเด็จพระเจ้าอาทิตยราช จึงให้จัดการสถาปนาพระบรม-ธาตุเจดีย์หลวง สูง ๑ เส้น ๓ วา (๒๓ วา) ณ บริเวณที่ผอบผุดขึ้นมานั้น

แล้วให้สร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญใหญ่น้อย เป็น ***มหาอารามหลัก*** *แห่งนครหริภุญชัย...ทรงเสวยราชย์ได้ ๕ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต"*

จะเห็นว่า ในพงศาวดารโยนกนอกจากให้รายละเอียดไว้ลึกกว่ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังบอกไว้ด้วยว่า หลังจากสร้างพระเจดีย์เพื่อบรรจุพระ-บรมสารีริกธาตุเสร็จแล้ว พระเจ้าอาทิตยราชทรงมีรับสั่งให้สร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญใหญ่-น้อย เป็นมหาอารามหลักทำให้ทราบว่าวัดนี้สร้างในสมัยของพระองค์ระหว่างปี **พ.ศ. ๑๕๘๖ ถึงพ.ศ. ๑๕๙๐** ทรงพบพระบรมธาตุแล้วสร้างพระเจดีย์เพื่อประดิษฐาน แล้วสร้างวัด

หากข้าพเจ้าไม่เติมให้เต็ม ผู้อ่านจะงุนงง–สงสัย เมื่อผู้อ่านทราบว่าพระเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช **เมื่อ พ.ศ. ๑๔๔๐** แต่ไม่ทราบว่า วัดหรือพระอารามนั้นสร้างเมื่อใดกันแน่

อนึ่ง ที่บอกปี **พ.ศ. ๑๔๔๐** ต่างกันถึง ๑๕๐ ปีนั้น ไม่ทราบว่าผู้ทำเอกสารเผยแพร่ของกรมการศาสนา นำข้อมูลมาจากตำนานใด?

ข้อความเติมเต็มดังตัวอย่างของวัดพระธาตุหริภุญชัย มีหลายวัด แต่ละวัดผมเติมข้อมูลเกี่ยวกับพงศาวดารมากบ้าง น้อยบ้าง เท่าที่จะค้นคว้ามาได้

พระอารามหลวงที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ในเอกสารเผยแพร่ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีถึง ๑๙๔ วัด ในเอกสารเผยแพร่หลังปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ขณะที่เรียบเรียงอยู่นี้ มีอยู่ ๕๐ วัด ซึ่งจะมีการขอพระราชทานเพิ่มขึ้นมาทุกปี ข้าพเจ้าเตรียมเรียบเรียงพร้อมกับวัดราษฎร์ที่สำคัญๆ ที่มีชื่อเสียงในเชิงท่องเที่ยว ในโอกาสต่อไป

สารบัญ

กรุงเทพมหานคร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๗
วัดสุทัศนเทพวราราม ๑๑
วัดอรุณราชวราราม ๑๗
วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ๒๕
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ๓๑
วัดบวรนิเวศวิหาร ๓๙
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ๔๑
วัดราชโอรสาราม ๔๕
วัดพระศรีมหาธาตุ ๔๘
วัดชนะสงคราม ๕๑
วัดสระเกศ ๕๕
วัดมกุฏกษัตริยาราม ๕๘
วัดราชบูรณะ ๖๑
วัดราชาธิวาสวิหาร ๖๔
วัดเทพศิรินทราวาส ๖๘
วัดโสมนัสวิหาร ๗๐
วัดปทุมคงคา ๗๓
วัดบรมนิวาส ๗๕
วัดโมลีโลกยาราม ๗๗
วัดหงส์รัตนาราม ๘๐
วัดราชสิทธาราม ๘๒
วัดสุวรรณาราม ๘๕
วัดชัยพฤกษมาลา ๘๘
วัดจักรวรรดิราชาวาส ๙๑
วัดระฆังโฆสิตาราม ๙๓
วัดกัลยาณมิตร ๙๗
วัดบพิตรพิมุข ๑๐๐
วัดไตรมิตรวิทยาราม ๑๐๒
วัดประยุรวงศาวาส ๑๐๕
วัดพิชยญาติการาม ๑๐๗
วัดอนงคาราม ๑๐๙
วัดปทุมวนาราม ๑๑๒
วัดบวรมงคล ๑๑๕
วัดหนัง ๑๑๗
วัดรัชฎาธิษฐาน ๑๑๙
วัดราชนัดดาราม ๑๒๓
วัดปรินายก ๑๒๖
วัดตรีทศเทพ ๑๒๘
วัดเทพธิดาราม ๑๓๐
วัดมหรรณพาราม ๑๓๓
วัดสังเวชวิศยาราม ๑๓๕
วัดราชผาติการาม ๑๓๗

ตัวอย่าง

วัดเทวราชกุญชร ๑๓๙
วัดมหาพฤฒาราม ๑๔๒
วัดสัมพันธวงศ์ ๑๔๔
วัดเครือวัลย์ ๑๔๗
วัดนาคกลาง ๑๕๐
วัดสังข์กระจาย ๑๕๓
วัดดุสิดาราม ๑๕๖
วัดภคินีนาถ ๑๕๙
วัดศรีสุดาราม ๑๖๑
วัดชิโนรสาราม ๑๖๔
วัดพระยาทำ ๑๖๗
วัดอมรินทรารام ๑๖๙
วัดอินทาราม ๑๗๒
วัดจันทาราม ๑๗๗
วัดราชคฤห์ ๑๗๙
วัดบุปผาราม ๑๘๑
วัดหิรัญรูจี ๑๘๔
วัดนางนอง ๑๘๖
วัดทองธรรมชาติ ๑๘๘
วัดเศวตฉัตร ๑๙๐
วัดอัปสรสวรรค์ ๑๙๒
วัดนวลนรดิศ ๑๙๖
วัดคูหาสวรรค์ ๑๙๘
วัดกาญจนสิงหาสน์ ๒๐๑
วัดวชิรธรรมสาธิต ๒๐๓
วัดสามพระยา ๒๐๖
วัดนรนาถสุนทริการาม ๒๐๙
วัดบุรณศิริมาตยาราม ๒๑๓
วัดยานนาวา ๒๑๕
วัดชัยชนะสงคราม ๒๑๘
วัดคฤหบดี ๒๒๑
วัดดาวดึงษาราม ๒๒๔
วัดโพธินิมิตร ๒๒๗
วัดเวฬุราชิน ๒๓๐
วัดทองนพคุณ ๒๓๒
วัดนางชี ๒๓๔
วัดปากน้ำ ๒๓๗

จังหวัดนนทบุรี

วัดเขมาภิรตาราม ๒๔๐
วัดเฉลิมพระเกียรติ ๒๔๒
วัดปรมัยยิกาวาส ๒๔๔

จังหวัดปทุมธานี

วัดชินวราราม ๒๔๗

จังหวัดสมุทรปราการ

วัดไพชยนต์พลเสพย์ ๒๕๐
วัดทรงธรรม ๒๕๓
วัดกลาง ๒๕๕
วัดโปรดเกศเชษฐาราม ๒๕๗

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดสุวรรณดาราราม ๒๖๐
วัดเสนาสนาราม ๒๖๒
วัดนิเวศธรรมประวัติ ๒๖๔
วัดชุมพลนิกายาราม ๒๖๗

วัดพนัญเชิง ๒๖๙
วัดศาลาปูน ๒๗๑
วัดบรมวงศ์อิศรวรารามราชวรมหาวิหาร ๒๗๓
วัดกษัตราธิราช ๒๗๕
วัดพรหมนิวาส ๒๗๙
วัดหน้าพระเมรุราชิการาม ๒๘๑
วัดตูม ๒๘๒
วัดวิเวกวายุพัด ๒๘๔
วัดวรนายกรังสรรค์เจติย-
บรรพตาราม ๒๘๖

จังหวัดอ่างทอง
วัดไชโย ๒๘๙
วัดป่าโมก ๒๙๒
วัดอ่างทอง ๒๙๔

จังหวัดสระบุรี
วัดพระพุทธบาท ๒๙๖
วัดเขาแก้ว ๒๙๙
วัดสมุหประดิษฐ์ ๓๐๒

จังหวัดลพบุรี
วัดกวิศราราม ๓๐๔
วัดสิริจันทรนิมิตร ๓๐๖
วัดเสาธงทอง ๓๐๘
วัดมณีชลขันธ์ ๓๑๑

จังหวัดสิงห์บุรี
วัดพระนอนจักรสีห์ ๓๑๓

จังหวัดชัยนาท
วัดพระบรมธาตุ ๓๑๖
วัดธรรมามูล ๓๑๙

จังหวัดนครสวรรค์
วัดโพธาราม ๓๒๐

จังหวัดกำแพงเพชร
วัดพระบรมธาตุ ๓๒๓

จังหวัดเพชรบูรณ์
วัดไพรสณฑ์ศักดาราม ๓๒๕

จังหวัดพิษณุโลก
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ๓๒๗

จังหวัดสุโขทัย
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ๓๓๐
วัดสว่างอารมณ์ ๓๓๓

จังหวัดตาก
วัดมณีบรรพต ๓๓๕

จังหวัดลำปาง
วัดบุญวาทย์วิหาร ๓๓๗

จังหวัดเชียงราย
วัดเจ็ดยอด ๓๔๐
วัดพระแก้ว ๓๔๓

จังหวัดพะเยา
วัดศรีโคมคำ ๓๔๖

จังหวัดแพร่
วัดพระบาทมิ่งเมือง ๓๔๙
จังหวัดน่าน
วัดพระธาตุช้างค้ำ ๓๕๒
จังหวัดเชียงใหม่
วัดพระสิงห์ ๓๕๕
วัดพระธาตุดอยสุเทพ ๓๕๙
วัดเจดีย์หลวง ๓๖๒
วัดพระธาตุศรีจอมทอง ๓๖๕
วัดสวนดอก ๓๖๘
จังหวัดลำพูน
วัดพระธาตุหริภุญชัย ๓๗๙
วัดพระบาทตากผ้า ๓๘๔
จังหวัดอุดรธานี
วัดมัชฌิมาวาส ๓๘๙
วัดโพธิสมภรณ์ ๓๙๑
จังหวัดหนองคาย
วัดโพธิชัย ๓๙๓
จังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม ๓๙๕
จังหวัดขอนแก่น
วัดศรีจันทร์ ๓๙๗
วัดธาตุ ๔๐๐
จังหวัดกาฬสินธุ์
วัดกลาง ๔๐๓
จังหวัดร้อยเอ็ด
วัดกลางมิ่งเมือง ๔๐๕
วัดบึงพระลานชัย ๔๐๗
จังหวัดอุบลราชธานี
วัดสุปัฏนาราม ๔๐๙
วัดมหาวนาราม ๔๑๑
วัดศรีอุบลรัตนาราม ๔๑๓
จังหวัดศรีสะเกษ
วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม ๔๑๕
วัดหลวงสุมังคลาราม ๔๑๗
จังหวัดนครพนม
วัดพระธาตุพนม ๔๑๙
จังหวัดนครราชสีมา
วัดพระนารายณ์มหาราช ๔๒๒
วัดสุทธจินดา ๔๒๕
วัดวชิราลงกรณวราราม ๔๒๗
จังหวัดสุรินทร์
วัดบูรพาราม ๔๒๙
จังหวัดฉะเชิงเทรา
วัดโสธรวราราม ๔๓๑
จังหวัดชลบุรี
วัดจุฑาทิศธรรมสภาราม ๔๓๔
วัดบางพระ ๔๓๖
วัดเขาบางทราย ๔๓๘
วัดใหญ่อินทาราม ๔๔๐

จังหวัดจันทบุรี
วัดบูรพาพิทยาราม ๔๔๒
จังหวัดตราด
วัดโยธานิมิต ๔๔๕
จังหวัดระยอง
วัดป่าประดู่ ๔๔๗
จังหวัดนครปฐม
วัดพระปฐมเจดีย์ ๔๕๐
วัดเสนหา ๔๕๔
จังหวัดสุพรรณบุรี
วัดป่าเลไลยก์ ๔๕๗
จังหวัดสมุทรสาคร
วัดสุทธิวาตวราราม ๔๖๐
จังหวัดกาญจนบุรี
วัดพระแท่นดงรัง ๔๖๒
วัดเทวสังฆาราม ๔๖๕
วัดไชยชุมพลชนะสงคราม ๔๖๗
จังหวัดราชบุรี
วัดสัตตนารถปริวัตร ๔๖๙
วัดมหาธาตุ ๔๗๑
วัดศรีสุริยวงศาราม ๔๗๓
วัดสุรชายาราม ๔๗๕
จังหวัดเพชรบุรี
วัดมหาสมณาราม ๔๗๗
วัดคงคาราม ๔๗๙
วัดมหาธาตุ ๔๘๑
วัดใหญ่สุวรรณาราม ๔๘๔
จังหวัดสมุทรสงคราม
วัดอัมพวันเจติยาราม ๔๘๖
วัดเพชรสมุทร ๔๘๘
วัดเจริญสุขาราม ๔๙๐
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
วัดธรรมิการาม ๔๙๓
วัดเกาะหลัก ๔๙๕
จังหวัดนครศรีธรรมราช
วัดพระมหาธาตุ ๔๙๗
วัดท่าโพธิ์ ๔๙๙
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วัดพระบรมธาตุไชยา ๕๐๐
วัดธรรมบูชา ๕๐๓
วัดไตรธรรมาราม ๕๐๗
จังหวัดชุมพร
วัดชุมพรรังสรรค์ ๕๐๙
จังหวัดภูเก็ต
วัดมงคลนิมิตร ๕๑๒
จังหวัดพังงา
วัดประชุมโยธี ๕๑๔
จังหวัดสงขลา
วัดมัชฌิมาวาส ๕๑๖
วัดโคกสมานคุณ ๕๑๘

จังหวัดพัทลุง
วัดคูหาสวรรค์ ๕๒๑
จังหวัดปัตตานี
วัดตานี **นร** สโมสร ๕๒๓
(อ่าน- **นอ ระ**)
วัดมุจลินทวาปีวิหาร ๕๒๕
จังหวัดยะลา
วัดพุทธภูมิ ๕๒๗
๒๐ พระอารามหลวง ที่ประกาศล่าสุด ๕๒๙
กรุงเทพมหานคร
วัดธาตุทอง ๕๓๐
วัดยาง ๕๓๓
วัดเสมียนนารี ๕๓๕
จังหวัดนนทบุรี
วัดชลประทานรังสฤษดิ์ ๕๓๗
จังหวัดสมุทรปราการ
วัดอาษาสงคราม ๕๔๐
วัดบางพลีใหญ่ใน ๕๔๓
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วัดชูจิตธรรมาราม ๕๔๖
จังหวัดกำแพงเพชร
วัดคูยาง ๕๔๘
จังหวัดเพชรบูรณ์
วัดเพชรวราราม ๕๕๑
จังหวัดสุโขทัย
วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม ๕๕๓
จังหวัดเชียงใหม่
วัดพระธาตุดอยสะเก็ด ๕๕๔
จังหวัดบึงกาฬ
วัดเซกาเจติยาราม ๕๕๗
จังหวัดศรีสะเกษ
วัดมหาพุทธาราม ๕๕๙
จังหวัดนครนายก
วัดพราหมณี ๕๖๓
จังหวัดชัยภูมิ
วัดชัยสามหมอ ๕๖๔
จังหวัดตราด
วัดคีรีวิหาร ๕๖๖
จังหวัดชลบุรี
วัดชัยมงคล ๕๖๘
จังหวัดสุพรรณบุรี
วัดสองพี่น้อง ๕๗๐
จังหวัดราชบุรี
วัดหนองหอย ๕๗๒
จังหวัดยะลา
วัดเมืองยะลา ๕๗๔
ประวัติผู้เขียน **๕๗๖**

กรุงเทพมหานคร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรมหาวิหาร** อยู่เลขที่ ๒ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ติดถนนท้ายวัง พระบรมมหาราชวัง

ทิศใต้-ติดถนนซอยแยกธาตุ กระทรวงพาณิชย์

ทิศตะวันออก-ติดถนนสนามชัย กรมการรักษาดินแดน (สวนเจ้าเชตุเดิม)

ทิศตะวันตก-ติดถนนมหาราช ตลาดท่าเตียน

ความเป็นมา

วัดนี้เดิมชื่อว่า วัดโพธาราม ชาวบ้านเรียกกันสั้นๆ ว่าวัดโพธิ์ เป็นวัดโบราณ สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ระหว่างปี พ.ศ.

๒๒๓๑–๒๒๔๖ รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ต่อกับรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง เป็นวัดราษฎร์เล็กๆ อยู่ในเขตตำบลบางกอก ปากน้ำเจ้าพระยา เมืองธนบุรี

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง และทรงกำหนดเขตทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ในเขตกลางเมืองหลวง วัดโพธารามตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่ในเขตพระมหานครด้วย จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง มีพระราชาคณะปกครองตั้งแต่นั้นมา

ความสำคัญของวัดโพธาราม เริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงย้ายพระมหานคร มาตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกฝั่งเดียว ทรงสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้น และทรงเห็นว่ามีวัดอยู่ใกล้ชิด พระบรม-มหาราชวัง ๒ วัด คือ วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) อยู่ทิศเหนือ วัดโพธาราม อยู่ทิศใต้ จึงโปรดให้สถาปนาวัดโพธาราม เป็นวัดวังหลวง แล้วสร้างใหม่หมดทั้งพระอารามด้วยการจัดทำตามแบบแปลนแผนผัง ที่เป็นระเบียบแยกเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส ออกจากกันเป็นสัดส่วน โดยมีถนนเชตุพนคั่นกลางแบ่งเขตทั้งสอง มีกำแพงล้อมรอบเป็นเอกเทศ

การก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๒ กว่าจะเสร็จเรียบร้อย ก็กินเวลานานถึง ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วัน ยังไม่ได้ทำพิธีมอบถวายสงฆ์และทำการฉลองวัด ต้องรอเวลาอีกหลายปีจึงมีการฉลองวัด รัชกาลที่ ๑ ได้พระราชทานนามวัดโพธารามใหม่ว่า **“วัดพระเชตุพน–วิมลมังคลาวาส”** ต่อมารัชกาลที่ ๔ ได้ทรงเปลี่ยนสร้อยนามวัดเสียใหม่ว่า **“วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”**

พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของรัชกาลที่ ๑ เกี่ยวกับการสถาปนาพระอารามนี้ คือ โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสมัยต่างๆ มี

หลายปาง จำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ จากวัดร้างในหัวเมืองทางภาคเหนือ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก ทางภาคกลาง เช่น อู่ทอง สุพรรณบุรี ลพบุรี เป็นต้น ที่สมบูรณ์ก็มีที่ชำรุดบางส่วนก็มี แล้วให้ช่างต่อเติมเสริมแต่ง ซ่อมให้สมบูรณ์ ประดิษฐานไว้ ณ พระระเบียงพระอุโบสถ ทั้งชั้นนอกและชั้นใน ในวิหารทิศทั้ง ๔ แห่ง วิหารคดและระเบียงพระมหาเจดีย์ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นว่า วัดพระเชตุพนฯ อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก จึงโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ พร้อมทั้งสร้างปูชนียวัตถุสถานเพิ่มเติม และอาคารบางหลังให้กว้างใหญ่กว่าเดิม เพราะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทะนุบำรุงพระอารามนี้ให้รุ่งเรืองสุดยอด ทรงมีพระราชดำริที่จะให้เสมือนหนึ่งกรุงศรีอยุธยาที่เคยรุ่งเรืองมาแล้ว โดยมีวัดวาอารามที่สวยงามสง่าเป็นจำนวนมากประดับพระนคร นายช่างทุกประเภทจึงทำงานด้านศิลปกรรมของพระอารามนี้อย่างสุดฝีมือ ฉะนั้น ศิลปะชิ้นเอกหลายอย่าง จึงมีขึ้นในรัชกาลนี้ เช่น ประตูพระอุโบสถประดับมุก ซึ่งเป็นงานละเอียดประณีตวิจิตรบรรจงประเภทหนึ่ง

พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งของรัชกาลที่ ๓ ที่สืบผลมาจนทุกวันนี้ คือ ศิลาจารึกตำราวิทยาการทุกสาขาวิชาปรากฏอยู่ทั่วเขตพุทธาวาสของพระอาราม เพราะพระมหากรุณาธิคุณที่จะให้วัดนี้เป็นแหล่งศึกษาเล่าเรียนของประชาชนทุกชั้น เปรียบเสมือนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยก็ว่าได้ การบูรณปฏิสังขรณ์และก่อสร้างพระอารามในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต้องใช้เวลานานถึง ๑๖ ปี จึงเสร็จเรียบร้อย

โดยเหตุที่วัดพระเชตุพนแบ่งออกเป็น ๒ เขต คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ซึ่งแต่ละเขตมีปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และถาวรวัตถุ อันมีค่าของวัดอยู่เป็นจำนวนมาก

พระอุโบสถ วัดพระเชตุพน เป็นทรงรัตนโกสินทร์ ฐานตรง เสาสี่เหลี่ยม หลังคามุขลดสามชั้น หน้าบันลายเครือวัลย์ สร้างสมัยรัชกาลที่ ๑ ขยายและสร้างใหม่ ในรัชกาลที่ ๓ และมีการซ่อมแซมอีกหลายครั้ง สำหรับในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้เร่งซ่อมให้เสร็จ เพื่อให้ทันการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

พระประธาน ในพระอุโบสถ มีพระนามว่า พระพุทธเทวปฏิมากร ปางสมาธิ หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว อัญเชิญมาจากวัดศาลาสี่หน้า (วัดคูหาสวรรค์ในปัจจุบัน) มีรูปหล่อพระมหาสาวกอีก ๑ องค์ บนฐานชุกชีชั้นที่รองมา ภายในฐานชุกชีตรงผ้าทิพย์พระประธานเป็นที่บรรจุพระบรมราชสรีรางคาร (บางส่วน) ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑

พระพุทธโลกนาถ เดิมมีพระนามว่า พระโลกนาถศาสดาจารย์ หล่อด้วยโลหะเป็นพระยืน สูง ๑๐ ศอก ปางประทานอภัยประเภทห้ามแก่นจันทร์ (ยกพระหัตถ์ข้างซ้าย) สมัยอยุธยาตอนกลาง คือ รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ (แห่งเดียวกับพระศรีสรรเพชญ์ ที่บรรจุอยู่ในพระมหาเจดีย์ ประจำรัชกาลที่ ๑) ประดิษฐานอยู่ในวิหารทิศตะวันออก มุขหลัง

พระพุทธมารวิชัย เดิมมีพระนามว่า พระเจ้าตรัสรู้ในควงไม้มหาโพธิ์ หล่อด้วยนาก เป็นพระนั่งปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ อัญเชิญมาจากวัดเขาอินทร์ เมืองสวรรคโลก ประดิษฐานอยู่ในวิหารทิศตะวันออก มุขหน้า

พระพุทธชินราช หล่อด้วยโลหะ ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว สมัยสุโขทัย อัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย ภายหลังสร้างรูปพระปัญจวัคคีย์ (สาวกรุ่นแรก) ในอิริยาบถ นั่งฟังปฐมเทศนา จึงได้นามปางนี้ว่า ปางสมเด็จโปรดพระปัญจวัคคีย์ประดิษฐานอยู่ในวิหารทิศใต้ มุขหน้า

พระพุทธชินสีห์ หล่อด้วยโลหะ ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ สมัยสุโขทัย อัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย ภายหลังสร้างรูปพระยานาคเจ็ดเศียรแผ่พังพาน อยู่เบื้องบนพระเศียรพุทธรูป ด้านล่างขดตัวเป็นพุทธบัลลังก์ จึงเรียกปางนี้ว่า ปางนาคปรก ประดิษฐานอยู่ในวิหารทิศตะวันตก มุขหน้า

พระพุทธปาลิไลยก์ เนื้อปูนปั้นปิดทอง สูง ๘ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว มีรูปช้างหมอบ ชูงวงถวายหม้อน้ำ (กุณฑี) และลิงนั่งถวายรวงผึ้ง หล่อสมัย ร.๑ องค์พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทบนโขดหิน แบพระหัตถ์รับของถวายจากช้างและลิง จึงเรียกปางนี้ว่า ปางปาลิไลยก์ (ตามชื่อช้างปาลิไลยก์) ประดิษฐานอยู่ในวิหารทิศเหนือ

วิหาร ในวัดนี้มีทุกแบบอย่าง คือ วิหารทิศ ๔ หลัง วิหารคด ๒ หลัง วิหารน้อย ๒ หลัง วิหารขาว ๑ หลัง วิหารพระพุทธไสยาสน์ ๑ หลัง ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ทั้งสองมุข วิหารคดประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดกลางเท่าตัวคน วิหารน้อยเป็นกรุเก็บพระพุทธรูปและคัมภีร์พระธรรมที่ชำรุด วิหารขาวตั้งกั้นเขตพระมหาเจดีย์และหอไตร ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่กว่าตัวคน เปิดเชื่อมทะลุถึงกันได้กับลานพระมหาเจดีย์และลานหอไตร วิหารทั้งหมดนี้สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑

ส่วนวิหารพระพุทธไสยาสน์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ประดิษฐาน

พระพุทธไสยาสน์ ก่ออิฐถือปูน ลงรัก ปิดทอง และประดับมุกเป็นภาพมงคล ๑๐๘ ที่ฝ่าพระพุทธบาท องค์พระยาว ๒๓ วา หรือ ๔๖ เมตร สร้างโดยฝีมือช่างสิบหมู่ มีกรมหมื่นภูมินทรภักดี (พระองค์เจ้าลดาวัลย์ พระราชโอรส ร.๓) เป็นผู้กำกับการสร้าง องค์พระปิดทองทั้งองค์ เคยมีงานนมัสการตรงกับเทศกาลสงกรานต์ ติดต่อกันมาหลายสิบปี งดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ระยะนี้กำลังซ่อมใหญ่ ลักษณะวิหาร แบบรัตนโกสินทร์ หลังคาโรง มุขลด ๒ ชั้น มีเสาพานและเสานางเรียง

พระเจดีย์ ในวัดนี้มีทุกประเภท คือ พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล ๔ องค์ พระเจดีย์หมู่ ๕ ฐานเดียว ๔ หมู่ รวม ๒๐ องค์ พระเจดีย์รายรอบระเบียงพระอุโบสถ ๗๑ องค์ เป็นเจดีย์ไม้สิบสอง ทรงจอมแห ทรวดทรงเพรียว สง่าแบบรัตนโกสินทร์ รวมทุกประเภท ๙๕ องค์ เป็นเจดีย์ประดับกระเบื้องเคลือบทั้งหมด

พระมหาธาตุทรงปรางค์ บรรจุพระธาตุ ตั้งอยู่ ๔ มุม ลานพระอุโบสถ ประดับหินอ่อน สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑

พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ ประจำรัชกาลที่ ๑ องค์กลางประดับกระเบื้องเคลือบสีเขียว สูง ๔๑ เมตร (๘๒ ศอก) บรรจุพระพุทธรูปยืน ชื่อพระศรีสรรเพชญ์ สูง ๑๖ เมตร ซึ่งถูกพม่าเอาไฟสุมลอกเอาทองคำหนัก ๒๘๖ ชั่ง (๑๗๑ กิโลกรัม) ออกเหลือแต่หุ่นองค์พระที่เป็นทองสำริด รัชกาลที่ ๑ โปรดให้อัญเชิญจากวัดพระ-ศรีสรรเพชญ์กรุงเก่ามาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ แล้วก่อเจดีย์ปิดบรรจุพระราชทานนามว่า พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ

ที่ดินที่ตั้งวัดมีจำนวนทั้งสิ้น ๕๐ ไร่ ๓๘ ตารางวา

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรมหาวิหาร** อยู่เลขที่ ๓ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ติดถนนพระจันทร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทิศใต้-ติดมหาวิทยาลัยศิลปากร ตรงข้ามฟากถนนไปเป็นพระ-บรมมหาราชวัง

ทิศตะวันออก-ติดหอสมุดแห่งชาติ (เดิม) ถนนหน้าพระธาตุ และตรงข้ามฟากถนนไปเป็นสนามหลวง

ทิศตะวันตก-ติดถนนมหาราช ตรงข้ามไปมีแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ใกล้เคียง

ความเป็นมา

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ประชาชนทั่วไปนิยมเรียกชื่อว่า **"วัดมหาธาตุ"** เป็นวัดโบราณ สร้างมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิม

ชื่อ วัดสลัก หรือวัดฉลักก็เรียก เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานี ได้สร้างพระนครขึ้นทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดสลักอยู่ในพระนครข้างฝั่งตะวันออก จึงเป็นพระอารามหลวง และเป็นที่อยู่พำนักของพระราชาคณะมาตลอด สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เมื่อพระบามสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ย้ายพระนครข้ามฟากมาตั้งข้างฝั่งตะวันออกฝ่ายเดียว พระราชวังที่สร้างใหม่มีวัดอยู่ใกล้ชิด ๒ วัด คือ วัดโพธาราม หรือวัดพระเชตุพนปัจจุบัน อยู่ชิดพระบรมมหาราชวังทางทิศใต้ และวัดสลัก (วัดมหาธาตุ) จึงอยู่ทางด้านทิศเหนือและชิดกับด้านทิศใต้ของพระราชวังบวรสถานมงคล (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติ ฯลฯ)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ย้ายพระนครมาแล้ว ได้ทรงสถาปนาวัดโพธารามขึ้นมาใหม่ สมเด็จกรม-พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระอนุชาธิราช ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้สถาปนาวัดสลักขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ และได้ขนานนามว่า **“วัดนิพพานาราม”** ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปรารภพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช ให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดนิพพานาราม เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่ระหว่างพระราชวังหลวงกับวังหน้า สะดวกในการเสด็จทั้ง ๒ พระองค์ แต่ก่อนจะถึงกำหนดการทำสังคายนา ได้โปรดให้เปลี่ยนนามวัดใหม่เป็น **“วัดพระศรีสรรเพชญดาราม”**

การทำสังคายนาพระไตรปิฎก ที่วัดพระศรีสรรเพชญดารามครั้งนั้น นับว่าเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ปรารภเหตุที่คัมภีร์พระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นเป็นฉบับหลวง ยังวิปลาสคลาดเคลื่อนเป็นอันมาก

เนื่องจากหนังสือที่หามาเป็นต้นฉบับ เป็นหนังสือสร้างขึ้นตามหัวเมือง ไม่ได้ฉบับดี สมควรประชุมสงฆ์ตรวจชำระพระไตรปิฎกฉบับหลวงที่ได้สร้างไว้แล้วนั้นให้ถูกต้อง การสังคายนา เริ่มเมื่อเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๓๑ ถึงกลางเดือน ๕ พ.ศ. ๒๓๓๒ เป็นเวลา ๕ เดือน จึงสำเร็จ สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดระฆัง ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นประธาน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงเป็นองค์บรมราชูปถัมภก ครั้นสังคายนาเสร็จแล้ว โปรดให้จารึกจำลองไว้เป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้นใหม่เรียกว่า **"ฉบับทองทึบ"** หรือ **"ฉบับทองใหญ่"** เก็บรักษาไว้เป็นหลักฐานในหอพระมณเฑียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนถึงปัจจุบัน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๖ สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ได้สวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้ประชุมพระราชาคณะสอบไล่พระปริยัติธรรมพระภิกษุสามเณรที่วัดพระศรีสรรเพชญดาราม ในโอกาสนี้โปรดให้เปลี่ยนนามวัดใหม่อีกครั้งหนึ่งเป็น **"วัดมหาธาตุ"** ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕ ทรงบริจาคพระราชทรัพย์อันเป็นส่วนของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ซึ่งสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๗ อุทิศพระราชทานให้ปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นแล้ว โปรดให้เพิ่มสร้อยต่อนามวัด เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชนั้นว่า **"วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์"** ใช้มาตราบจนปัจจุบัน

วัดมหาธาตุเคยเป็นที่ประทับและศึกษาพระธรรมวินัยของเจ้านายเมื่อทรงผนวช คือ พ.ศ. ๒๓๖๐ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงผนวชเป็นสามเณรที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จมาประทับอยู่ ณ

วัดมหาธาตุ ๗ เดือน จึงทรงลาผนวช ต่อมาปี พ.ศ. ๒๓๖๗ พระบาท-สมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีพระชันษาครบอุปสมบท จึงได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (ต่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากประทับแรมอยู่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๑ คืนแล้ว ได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ ทรงบำเพ็ญอุปัชฌายวัตร ๓ วัน แล้วเสด็จไปประทับอยู่ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เป็นเวลา ๑ ปี แล้วเสด็จกลับมาประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุอีก ๕ ปี (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๗๒)

รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดให้ตั้งวิทยาลัยการศึกษาของสงฆ์ขึ้นที่วัดมหาธาตุเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ เรียกว่า **"มหาธาตุวิทยาลัย"** ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นตึกถาวรขึ้น และพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า **"มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย"** เพื่อเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์สืบไป

พระรูปเหมือนของสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ผู้ทรงสถาปนาวัดมหาธาตุ เป็นร่างประทับยืน พระกรทั้ง ๒ ประคองพระแสงดาบ ถวายเป็นพุทธบูชาประดิษฐานไว้บนพระแท่นหน้าพระวิหารน้อยโพธิ์ลังกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบันได้เสด็จมาประกอบพระราชพิธีประดิษฐานพระรูปไว้บนพระแท่นที่ประทับ เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

ที่ดินที่ตั้งวัดมีจำนวนทั้งสิ้น ๕๐ ไร่เศษ

วัดสุทัศนเทพวราราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรมหาวิหาร** อยู่เลขที่ ๑๔๖ ริมถนนตีทองและถนนบำรุงเมือง หน้าวัดออกทางถนนอุณากรรณ แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพ-มหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ยาว ๑๒๗ เมตร จรดถนนบำรุงเมือง (เสาชิงช้า)
ทิศใต้-ยาว ๑๓๐ เมตร จรดตึกแถวพระคลังข้างที่
ทิศตะวันออก-ยาว ๓๔๖ เมตร จรดถนนอุณากรรณ
ทิศตะวันตก-ยาว ๓๔๖ เมตร จรดถนนตีทอง

ความเป็นมา

วัดสุทัศนเทพวราราม รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นกลางพระนคร โดยมีจุดประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระโตหรือพระใหญ่ ซึ่งพระองค์รับสั่งให้พระพิเรนทรเทพไปอัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย และทรงมีพระดำริพระราชทานนามวัดว่า **"มหาสุทธาวาส"** ใน

ปี พ.ศ. ๒๓๕๐ ก็ได้เริ่มก่อรากพระวิหาร เมื่อก่อพื้นพระวิหารและฐานพระเสร็จแล้วได้เชิญพระใหญ่ขึ้นประดิษฐาน เป็นเวลาที่ทรงประชวรมากอยู่แล้ว ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นพระขึ้นที่ทันสมพระราชประสงค์ก็สิ้นพระชนม์

สมัยรัชกาลที่ ๒ พระองค์ทรงสร้างวัดสุทัศน์หรือที่เรียกกันในเวลานั้นว่า วัดพระโต ต่อโดยสร้างได้เพียงองค์พระประธานพระวิหาร ยังไม่มีมุขเด็จหน้าหลังทั้ง ๒ ด้าน ยังไม่ได้ยกช่อฟ้าใบระกา และยกบานประตูหน้าต่าง ทรงสลักบานประตูค้างอยู่ก็ทรงพระประชวร ครั้น พ.ศ. ๒๓๖๗ ก็เสด็จสวรรคต

ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงสร้างพระวิหารจนสำเร็จและโปรดให้สร้างพระอุโบสถหล่อประธานในพระอุโบสถขึ้นใหม่ และพระราชทานนามวัดนี้ว่า **"วัดสุทัศนเทพธาราม"** แล้วจึงโปรดให้ผูกพัทธสีมาพระอุโบสถเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๖ และบรรจุพระธาตุในพระประธาน ต่อมาครั้นสร้างกุฎีสงฆ์เสร็จแล้วโปรดให้อาราธนาพระธรรมไตรโลกาจารย์วัดสัมพันธวงศ์มาครองวัดนี้ ครั้น พ.ศ. ๒๓๘๗ โปรดให้หลวงนายฤทธิ์มหาดเล็กยกบานประตูพระอุโบสถ ต่อมาโปรดให้ช่างหล่อพระเจดีย์หลังซุ้มเสมาและสร้างสัตตมหาสถานเจดีย์ใน พ.ศ. ๒๓๘๙ โปรดให้หล่อรูปม้า และสมโภชพระอารามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๐

ลุถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงสร้างเพิ่มเติม ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ โปรดให้อัญเชิญพระพุทธศาสดาจากวัดประดู่มาไว้วัดสุทัศน์ แล้วถวายพระนามพระโตพระประธานในวิหารว่า **พระพุทธศรีศากยมุนี** พระประธานในพระอุโบสถถวายพระนามว่า **พระพุทธตรีโลกเชษฐ์** ใน พ.ศ. ๒๓๙๗ โปรดให้ยกศาลาโรงธรรม และถวายพระนามพระประธานในศาลาการเปรียญ ซึ่งหล่อในรัชกาลที่ ๓ ว่า **พระพุทธเสฏฐมุนี** ครั้น

พ.ศ. ๒๔๐๑ โปรดให้ฉลองศาลาดิน ลุถึง พ.ศ. ๒๔๐๒ โปรดให้ปิดทองบานหน้าต่างพระวิหารที่สร้างสมัยรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๐๗ โปรดให้อัญเชิญพระพุทธศาสดาจากวัดสุทัศน์ไปไว้วัดบวรนิเวศวิหาร และสร้างพระพุทธรูปและพระอสีติมหาสาวกขึ้นแทนไว้ในพระอุโบสถ

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ สมัยสมเด็จพระวันรัต (แดง) เป็นเจ้าอาวาส โปรดให้จัดการซ่อมพระวิหารพระศรีศากยมุนีครั้งใหญ่ เริ่มลงมือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๒ โปรดให้ซ่อมพระอุโบสถ และหลังจากนั้นก็มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

พระอุโบสถ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ และเสร็จเรียบร้อยผูกพัทธสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ในรัชกาลที่ ๓ รวมเวลาก่อสร้าง ๑๐ ปีเศษ โดยมีพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่กองงาน พร้อมด้วยกรมหมื่นพิทักษเทเวศร์ เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง มีลักษณะรูปทรงแบบทรงไทยโบราณ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ อาคารก่ออิฐถือปูนมีมุขกระสันสร้างอยู่บนฐานไพที มีเฉลียงและเสารายโดยรอบพระอุโบสถ ซุ้มประตูหน้าต่าง ทรงบัวเจิมยอดแหลมคล้ายทรงมงกุฎ ปิดทอง ประดับกระจกหลังคาแบบทรงไทยโบราณ ๔ ชั้น ๓ ลด มีมุขกระสัน มุงกระเบื้องเคลือบ ๓ สี คือ พื้นสีเขียวคั่นด้วยสีเหลืองและเหลืองเข้ม หน้าบันทิศตะวันตกเป็นรูปพระอาทิตย์เทพเจ้า หน้าบันทิศตะวันออกเป็นรูปพระจันทร์เทพเจ้า ผนังภายในพระอุโบสถ มีภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ กล่าวคือ ผนังตอนล่างระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนภาพเรื่องประวัติของพระปัจเจกพุทธเจ้า บานหน้าต่างทั้งหมดเขียนเรื่องสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พรรณนาประวัติพระสักกรินทร์เทวราช บานหน้าต่างเขียนภาพเทวดาผู้มเหสักข์ ผนังซอกหน้าต่างเขียนภาพรามเกียรติ์ ผนังชั้นบนโดยรอบเขียน

ภาพเรื่องปฐมสมโพธิ ผนังด้านหน้าพระประธานเขียนภาพมารผจญในอิริยาบถต่างๆ กัน ผนังชั้นล่างระหว่างหน้าต่างเขียนภาพภูเขา ภูมิสถานที่อยู่ของตระกูลช้างต่างๆ รวมถึงวิมานต่างๆ และที่บานประตูทั้งสี่เป็นรูปเทพเจ้าผู้มเหสักข์ และรอบพระอุโบสถมีซุ้มและใบเสมาคู่ ถัดจากนั้นมีกำแพงแก้ว ที่มีซุ้มประตูสร้างด้วยศิลาเขมรสีเทา และมีเกยตั้งอยู่ฐานกำแพงแก้ว ๘ เกย

พระวิหารพระศรีศากยมุนี ตั้งอยู่แถบเหนือของเขตพุทธาวาส หันหน้าออกสู่ถนนบำรุงเมือง เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และสำเร็จเรียบร้อยในรัชกาลที่ ๓ ลักษณะรูปทรงพระวิหาร เป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยถ่ายทอดแบบมาจากพระวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระวิหารมีขนาดกว้าง ๒๓.๘๕ เมตร ยาว ๒๖.๓๕ เมตร สร้างอยู่บนฐานไพที (ฐานทักษิณ) ก่ออิฐถือปูนมีมุขเด็จ หลังคาเป็นแบบทรงไทยโบราณ ๒ ชั้น ๑ ลด มีเฉลียงซ้ายขวาด้านละ ๓ ลด มุงกระเบื้อง เคลือบสีเหลืองขอบสีเขียวใบไม้ หลังคามุขเด็จหน้าหลังเป็น ๒ ชั้น ๑ ลด หน้าบันมุขเด็จสลักภาพพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ที่คูหาใต้หน้าบันสลักลายสาหร่ายรวงผึ้ง กลางหน้าบันพระวิหารใหญ่แกะสลักภาพลอยตัวนูนเด่น เป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ระหว่างกลางมีกรอบคั่นลายพื้นลายทั่วไปสลักลายกนกเปลวหางโตลายกระจังฐานพระ ประตูเข้าสู่พระวิหารด้านหน้าและด้านหลังด้านละ ๓ ประตู บานประตูสลักไม้ สร้างในรัชกาลที่ ๒ โดยสลักไม้แผ่นเดียวลึกลงไป มีลวดลายสลับซับซ้อนหนาถึง ๑๔ ซม. เป็นลายเครือเถามี ดอกไม้ ใบไม้ ประกอบด้วยภาพสัตว์ต่างๆ กล่าวกันว่าบานประตูนี้เป็นฝีพระหัตถ์รัชกาลที่ ๒ บานหน้าต่างเป็นลายรดน้ำแก้วชิงดวง รัชกาลที่ ๔ บูรณะใหม่ ภายในพระวิหารมีภาพจิตรกรรม

ฝาผนังเรื่อง ไตรภูมิกถา เขียนในรัชกาลที่ ๒–๓ มีพระวิหารคดสร้างล้อมพระวิหาร และบนพื้นไพทีพระวิหารมีศาลารายหรือศาลาวิหารทิศรอบฐานไพทีตั้งละ ๖ ชั้น (เจดีย์จีน) และที่มุมฐานไพทีมีม้าสำริด หล่อเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๙

พระพุทธตรีโลกเชฏฐ์ พระประธานประดิษฐานในพระอุโบสถพร้อมด้วยพระมหาสาวกอีก ๘๐ องค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑๐ ศอก ๘ นิ้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้กรมหมื่นณรงค์หริรักษ์หล่อขึ้น จนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายพระนามว่า **"พระพุทธ–ตรีโลกเชฏฐ์"**

พระศรีศากยมุนี พระประธานในพระวิหาร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อด้วยโลหะ หน้าตักกว้าง ๓ วา ๑ คืบ เดิมเป็นพระ-ประธานประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย หล่อขึ้นครั้งกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง เมื่อพระวิหารหลวงหักพัง พระพุทธรูปต้องตากแดดกรำฝนจนชำรุดลง รัชกาลที่ ๑ จึงดำรัสสั่งให้อัญเชิญย้ายลงมากรุงเทพฯ และสร้างพระอารามที่มีวิหารใหญ่ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์นี้

พระพุทธเสฏฐมุนี พระประธานประดิษฐานอยู่ในศาลา-การเปรียญ หน้าตักกว้าง ๑ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้หล่อด้วยกลักฝิ่น ซึ่งจับรวบรวมมาเผาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๒

พระบรมราชสรีรังคาร ในรัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระ-ปรเมนทรมหาอานันทมหิดล บรรจุที่ผ้าทิพย์ด้านหน้าพุทธบัลลังก์พระศรีศากยมุนี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โปรด

ให้อัญเชิญมาบรรจุเมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๔๙๓ หลังจากถวายพระเพลิงเสร็จเรียบร้อย

ภาพศิลาสลักศิลปะแบบทวาราวดี ที่บัลลังก์พระศรีศากยมุนี ด้านหลัง เป็นภาพสลักนูนปิดทองปางยมกปาฏิหาริย์ และภาพพระ-พุทธองค์ประทานเทศนาในสวรรค์ มีความสูง ๒.๔๐ เมตร กรอบเป็นลายใบเทศปิดทองประดับกระจกทั้ง ๔ ด้าน

ต้นโพธิ์ลังกา ปลูกไว้ ณ มุมกำแพงด้านใต้ติดถนนอุณากรรณ ปลูกสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้พันธุ์มาจากประเทศลังกา ซึ่งสมณทูตไทยที่กลับจากลังกาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๑ นำมาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธ-เลิศหล้านภาลัย

สัตตมหาสถาน แปลว่า สถานที่ใหญ่ ๗ แห่ง เป็นปูชนียสถานสำคัญของวัด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างขึ้นแทนพระธาตุเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ ตั้งอยู่ริมกำแพงวัดด้านถนนอุณากรรณในเขตพุทธาวาส และในสมัยรัชกาลที่ ๓, ๔ และ ๕ บริเวณสัตตมหาสถานแห่งนี้ใช้เป็นที่เวียนเทียนในวันวิสาขบูชา

ที่ดินที่ตั้งวัดมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๕ ไร่ ๒ งาน

วัดอรุณราชวราราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดอรุณราชวราราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรมหาวิหาร** ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และฟากตะวันออกของถนนอรุณอมรินทร์ ระหว่างคลองนครบาล หรือคลองวัดแจ้งกับพระราชวังเดิม อยู่เลขที่ ๓๔ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ติดหลังโรงเรียนประถมทวีธาภิเศก

ทิศใต้-ติดกำแพงพระราชวังเดิม

ทิศตะวันออก-ติดฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศตะวันตก-มีกำแพงวัดติดถนนอรุณอมรินทร์

ความเป็นมา

วัดอรุณราชวราราม เป็นวัดโบราณสร้างมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา เดิมเรียกว่า **วัดมะกอก** ตามชื่อตำบลที่ตั้งวัด คือ ตำบลบางมะกอก ภายหลังเปลี่ยนเป็น **"วัดมะกอกนอก"** เพราะมีวัดใหม่สร้างในตำบลเดียว

กันแต่อยู่ลึกเข้าไปในคลองบางกอกใหญ่ เรียกวัดใหม่นี้ว่า **"วัดมะกอกใน"** (วัดนวลนรดิศ) ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อ **"วัดมะกอกนอก"** เสียใหม่ว่า **วัดแจ้ง** ตามตำนานประวัติศาสตร์ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้กรีฑาพลล่องลงมาทางชลมารค พอถึงหน้าวัดนี้ก็ได้อรุณหรือแจ้งพอดี จึงเสด็จประทับแรมที่ศาลาการเปรียญ ต่อมาได้โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์แล้วเปลี่ยนชื่อเสียใหม่เป็น **วัดแจ้ง**

เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยามา ณ กรุงธนบุรีในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ และได้ทรงสร้างพระราชวังใหม่ โดยขยายเขตพระราชฐานเป็นเหตุให้วัดแจ้งตกเข้ามาอยู่กลางพระราชวัง จึงโปรดไม่ให้มีพระสงฆ์อยู่อาศัย การที่เอาวัดแจ้งเป็นวัดภายในพระราชวังนั้น คงจะทรงถือแบบอย่างพระราชวัง ในกรุงศรีอยุธยาที่มีวัดพระศรีสรรเพชญ์อยู่ในพระราชวัง การปฏิสังขรณ์วัดเท่าที่ปรากฏตามหลักฐานในพระราชพงศาวดารก็คือ ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระวิหารของเก่าที่อยู่หน้าพระปรางค์ กับโปรดให้สร้างกำแพงพระราชวังโอบล้อมวัดเพื่อให้สมกับที่เป็นวัดภายในพระราชวัง แต่ไม่ปรากฏรายการว่าได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ หรือก่อสร้างสิ่งใดขึ้นบ้าง

ในสมัยที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี ถือกันว่าวัดแจ้งเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตและพระบาง ซึ่งสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ไปตีเมืองเวียงจันทน์ได้ในปีกุนเอกศก จุลศักราช ๑๑๔๑ (พ.ศ. ๒๓๒๒) แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์ คือ พระแก้วมรกต และพระบางลงมากรุงธนบุรีด้วย และมีการสมโภชเป็นเวลา ๒ เดือน ๑๒ วัน จนถึงวันวิสาขปุรณมี เพ็ญกลางเดือน ๖ ปีชวดโทศก จุลศักราช ๑๑๔๒ (พ.ศ. ๒๓๒๓) โปรดให้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางขึ้นประดิษฐานไว้

ในมณฑป ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถเก่าและพระวิหารเก่า หน้าพระปรางค์ อยู่ในระยะกึ่งกลางพอดี มีการสมโภชใหญ่ ๗ คืน ๗ วัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ได้โปรดให้สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก และรื้อกำแพงพระราชวังกรุงธนบุรี ด้วยเหตุนี้วัดแจ้งจึงอยู่นอกพระราชวัง จึงโปรดให้เป็นวัดมีพระสงฆ์จำพรรษาต่อไปได้ โดยนิมนต์พระโพธิ-วงศาจารย์จากวัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) มาครองวัด พร้อมทั้งพระศรีสมโพธิและพระภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งมาเป็นพระอันดับ

วัดแจ้งได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้งวัด โดยสมเด็จ-พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร แต่การปฏิสังขรณ์คงสำเร็จเพียงกุฏีสงฆ์ ส่วนพระอุโบสถและพระวิหารยังไม่ทันแล้วเสร็จก็พอดีสิ้นรัชกาลที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๓๕๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ต่อไปใหม่ โปรดให้สร้างพระอุโบสถและพระวิหารต่อจนเสร็จ พร้อมทั้งทรงปั้นหุ่นพระพุทธรูปด้วยฝีพระหัตถ์ และโปรดให้หล่อขึ้นประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ และยังได้โปรดให้มีมหรสพสมโภชฉลองวัดในปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓) แล้วโปรดพระราชทานนามวัดว่า **“วัดอรุณราชธาราม”**

นอกจากนี้ยังทรงพระราชดำริให้เสริมสร้างพระปรางค์เดิมสูง ๘ วานั้น ให้ใหญ่เพื่อเป็นพระมหาธาตุสำหรับพระนคร จึงโปรดให้กำหนดที่ลงมือขุดรากแต่การได้ค้างอยู่เพียงนั้น จนสิ้นรัชกาลที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดอรุณฯ ต่อจากที่เคยปฏิสังขรณ์ ตั้งแต่เมื่อครั้งยังทรงเป็น

พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ โดยเป็นแม่กองสร้างปรับปรุงกุฎีใหม่ ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระวิหารเก่าหน้าพระปรางค์หน้าวัดด้านใต้ และสร้างเมรุปูนขนาดใหญ่ไว้หลังวัด เมื่อครองราชย์แล้วได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้งวัด พร้อมทั้งโปรดให้ลงมือก่อสร้างพระปรางค์ตามที่ทรงคิดแบบขึ้น โดยใช้ซุงไม้เนื้อแข็งทั้งต้นวางเรียงเป็นตาหมากรุก เป็นฐานรากกันทรุด จนสำเร็จเป็นพระมหาเจดีย์สูง ๑ เส้น ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กับ ๑ นิ้ว ฐานกลมวัดโดยรอบได้ ๕ เส้น ๓๗ วา และโปรดให้ก่อสร้างประตูเข้าสู่พระอุโบสถใหม่ด้วย

การก่อสร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ นี้ สำเร็จลงแล้วยังไม่ทันมีงานฉลองก็พอดีสิ้น รัชกาลที่ ๓ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ ได้โปรดให้สร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ ในวัดอรุณฯ เพิ่มเติมอีกหลายอย่าง เช่น บุษบกยอดปรางค์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปฉลองพระองค์ พระนามว่า **“พระพุทธนฤมิตร”** และได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถจนเสร็จเรียบร้อย โดยอัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาบรรจุไว้ที่พระพุทธอาสน์ของพระประธานในพระอุโบสถที่พระองค์ทรงพระราชทานนามว่า **“พระ–พุทธธรรมมิศรราชโลกธาตุดิลก”**

เมื่อรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระวิหารเสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์แล้ว ก็ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า **วัดอรุณราชวราราม** ดังที่เรียกกันอยู่ในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ การปฏิสังขรณ์วัดอรุณฯ ในรัชกาลนี้ควรนับได้ว่าเป็นการใหญ่ เพราะได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่

หมดเกือบทั้งวัด เริ่มต้นจากพระวิหารที่กำลังชำรุดทรุดโทรม และบุษบกที่มุขหน้าและมุขหลังของพระอุโบสถที่ค้างไว้

ปีมะแม วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๓๘ เวลา ๑๖.๐๐ น. เกิดอัคคีภัยไหม้พระอุโบสถ สาเหตุเกิดจากลูกไฟปลิวมาจากโรงถ่านที่อยู่เหนือคลองนครบาลหรือคลองวัดแจ้ง ติดกุฎีสงฆ์ริมคลองลุกไหม้ขึ้นก่อน แล้วเปลวไฟปลิวมาไหม้พระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รีบเสด็จพระราชดำเนินไปอำนวยการดับเพลิง และทรงอัญเชิญพระบรมอัฐิของสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชออกไปได้ทัน

ในการเกิดเพลิงไหม้ครั้งนี้ พระอุโบสถได้รับความเสียหายมาก รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้กรมหมื่นปราบปรปักษ์เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์พระอุโบสถให้คืนดีบริบูรณ์อย่างเดิม ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างใหม่ ตลอดจนเขียนภาพผนังด้านในและปฏิสังขรณ์พระระเบียงรอบพระอุโบสถกับถาวรวัตถุอื่นๆ ที่ควรปฏิสังขรณ์ด้วยสิ้นพระราชทรัพย์ครั้งนี้เป็นเงิน ๑๒,๘๐๐ บาท ซึ่งพระบรมวงศ์ฝ่ายในได้ทรงร่วมบริจาคทรัพย์เป็นเงิน ๒๔,๐๐๐ บาท เพื่อการปฏิสังขรณ์และสถาปนาถาวรวัตถุในวัด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนตรงกุฎีเก่าด้านเหนือ ซึ่งชำรุดไม่มีพระสงฆ์อยู่เป็นตึกใหญ่ แล้วพระราชทานนามว่า **“โรงเรียนทวีธาภิเศก”**

รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้พระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) เป็นนายงานอำนวยการปฏิสังขรณ์พระปรางค์องค์ใหญ่ และบริเวณทั่วไปตามของเดิมแก้ไขเพิ่มเติมบางอย่างตามที่ควรจะแก้การปฏิสังขรณ์พระปรางค์ได้เริ่มแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงโปรดให้มีการฉลองร่วมกับงานฉลองพระไชยนวรัฐ และงานบำเพ็ญพระราชกุศลพระชนมายุสมมงคล คือ มีพระชนมายุเสมอพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-

หล้านภาลัย ทั้ง ๓ งานนี้เป็นงานใหญ่ได้เริ่มแต่วันที่ ๑๒–๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๒

วัดอรุณฯ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างเสนาสนะถาวรวัตถุเพิ่มเติมตลอดมา โดยองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ พร้อมด้วยผู้มีจิตศรัทธาบริจาคอีกเป็นจำนวนมาก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๘๙ ในรัชกาลนี้มีการบูรณ-ปฏิสังขรณ์หลายอย่าง เช่น ซ่อมสร้างศาลาการเปรียญ ถนนหนทาง กำแพงวัด กุฏีวิหาร พระเจดีย์ ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โบสถ์น้อย และวิหารน้อยหน้าพระปรางค์และสิ่งก่อสร้างต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระปรางค์วัดอรุณฯ ได้รับการปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่ โดยรัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการ และอนุกรรมการทำงานนี้กำหนดโครงการไว้ ๓ ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ในวงเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท และกรมศิลปากรได้ประมาณการค่าใช้จ่าย ซึ่งจะต้องดำเนินการบูรณะจนแล้วเสร็จเป็นเงินเพิ่มขึ้นอีก ๑๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท โดยแบ่งงานบูรณะออกเป็น ๔ งวด ใช้เวลา ๕ ปี ซึ่ง ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้นเป็นประธานกรรมการ พร้อมด้วยคณะกรรมการบูรณะพระปรางค์วัดอรุณฯ ได้ประกอบพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มการบูรณะพระปรางค์ด้วย เมื่อวันพุธที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๐ เวลา ๙.๐๐ น. และการบูรณะก็สำเร็จด้วยดีจนเห็นเป็นสง่างามอยู่ทุกวันนี้

พระปรางค์ ตั้งอยู่หน้าวัดทางทิศใต้หลังโบสถ์น้อยและวิหารน้อย เดิมสูง ๘ วา เป็นปูชนียวัตถุที่สร้างขึ้นพร้อมกับโบสถ์และวิหารน้อย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระราชศรัทธาจะเสริมสร้างให้สูงใหญ่เป็นพระมหาธาตุสำหรับพระนคร แต่ทรงกระทำได้เพียงโปรดให้เตรียมที่ขุดรากไว้เท่านั้น การยังค้างอยู่เพราะสวรรคตเสียก่อน ถึง

รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เสริมสร้างพระปรางค์ใหญ่สูงถึง ๑ เส้น ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว และล้อมรอบด้วยปรางค์ทิศและมณฑปทิศ ปรางค์ทิศเป็นปรางค์องค์เล็กๆ อยู่ทิศละองค์ คือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันตกเฉียงเหนือ และตะวันตกเฉียงใต้ ปรางค์ทิศก่อด้วยอิฐถือปูนประดับกระเบื้องเคลือบสีแบบเดียวกับพระปรางค์องค์ใหญ่ และเหนือยอดปรางค์เป็นนภศูลปิดทอง ส่วนมณฑปทิศก็มีอยู่ ๔ ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ตั้งอยู่บนฐานทักษิณชั้นที่ ๒ และประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเป็นลวดลายต่างๆ เช่นเดียวกันกับพระปรางค์องค์ใหญ่

รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระปรางค์จนเสร็จสมบูรณ์สวยงามดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน แม้จะมีการปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในรัชกาลปัจจุบันแต่ก็ยังคงความสวยงามในสภาพเดิมไว้ทุกประการ ตามที่รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์ไว้ดังนี้

พระปรางค์ใหญ่ อยู่ภายในรั้วล้อมทั้ง ๔ ด้าน ด้านตะวันออกเหนือ และตะวันตก ตอนล่างเป็นกำแพงก่ออิฐถือปูนเตี้ยๆ ทาด้วยน้ำปูนสีขาว ตอนบนเป็นรั้วลูกกรงเหล็กทาสีแดง มีรูปครุฑจับนาคติดอยู่ตอนบนทุกช่อง แต่ละช่องกั้นด้วยเสาก่ออิฐถือปูนเหมือนกำแพง ตอนล่างทางด้านตะวันตกหลังพระปรางค์นั้น มีเก๋งจีนแบบของเก่าเหลืออยู่อีก ๑ เก๋ง หน้าบันและใต้เชิงชายประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีและภาพสีทาและเขียนเป็นรูปดอกไม้ ต้นไม้ และรูปสัตว์ต่างๆ แบบจีน ผนังของเก๋งด้านใน ทาด้วยน้ำปูนสีขาว ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นภาพสีเกี่ยวกับนรก ในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ลบออกเสีย เพราะทรงพิจารณาเห็นว่าไม่งาม ส่วนรั้วด้านใต้ที่ติดกับกำแพงพระราชวังเดิมนั้น เป็นรั้วก่อด้วยอิฐถือปูนทึบตลอดทั้งด้าน

ลานพระปรางค์ ตั้งแต่รั้วถึงฐานพระปรางค์ปูด้วยกระเบื้องหิน มีท่อระบายน้ำจากพื้นลานลงไปสู่แม่น้ำเจ้าพระยา แต่ละมุมด้านในของรั้วมีแท่นก่อไว้มีลายเป็นขาโต๊ะ ตั้งติดกันเข้าใจว่าจะเป็นที่สำหรับตั้งเครื่องบูชา หรือวางของ รอบๆ ฐานพระปรางค์ มีตุ๊กตาหินแบบจีนเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น วัว ควาย ลิง สิงโต เป็นต้น กับรูปทหารจีน ตั้งไว้เป็นระยะๆ บริเวณลานที่ตรงกับมณฑปมีราวเทียน และที่สำหรับปักธูปบูชาทั้ง ๔ มณฑป

องค์พระปรางค์ใหญ่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมาก โปรดให้เปลี่ยนเพียงรูปกินนรกินรีและแจกันปักดอกไม้ตามช่องต่างๆ เป็นซีเมนต์ครึ่งซีกติดกับผนังคูหาด้านใน แทนของเก่าซึ่งสลักด้วยหินเป็นตัวๆ ตั้งไว้เพราะถ้าจะทำใหม่ให้เหมือนของเก่าจะต้องใช้เงินมากด้วยของเก่าเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ได้โปรดให้รื้อประตูเข้าพระปรางค์ออกหมดทั้ง ๙ ประตู แล้วสร้างขึ้นใหม่เพียง ๕ ประตู เป็นประตูซุ้มแบบวัดราชประดิษฐ์ ในซุ้มเหนือบานประตูทำเป็นรูปพระราชลัญจกรประจำพระองค์ทั้ง ๕ รัชกาล ติดอยู่ตรงด้านนอก ด้านในคือ ที่รั้วด้านตะวันออกหน้าพระปรางค์มี ๓ ประตู ประตูที่อยู่เหนือโบสถ์น้อยเป็นรูปครุฑจับนาค ประจำรัชกาลที่ ๒ ประตูกลางระหว่างโบสถ์และวิหารน้อยเป็นรูปพระเกี้ยว ประจำรัชกาลที่ ๕ และประตูข้างใต้วิหารเป็นรูปพระมงกุฎ ประจำรัชกาลที่ ๔ ส่วนทางด้านตะวันตกหลังพระปรางค์มี ๒ ประตู ประตูเหนือเก๋งจีนเป็นรูปอุณาโลมอยู่ในกลีบบัว ประจำรัชกาลที่ ๑ ประตูใต้เก๋งจีนเป็นรูปอุณาโลมอยู่ในปราสาท ประจำรัชกาลที่ ๓

ที่ดินที่ตั้งวัดมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๙ ไร่ ๑ งาน ๙๓ ตารางวา

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรมหาวิหาร** อยู่เลขที่ ๒ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ติดถนนสราญรมย์และกรมแผนที่ทหาร

ทิศใต้-ติดพระราชอุทยานสราญรมย์

ทิศตะวันออก-ติดถนนราชินีและคลองหลอด

ทิศตะวันตก-ติดกระทรวงการต่างประเทศ

ความเป็นมา

วัดราชประดิษฐ์ เป็นพระอารามหลวงที่พระบาทสมเด็จพระ-จอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นพระอารามหลวงของพระมหากษัตริย์ ตามโบราณราชประเพณีที่ว่า บนผืนแผ่นดินไทยเมืองไหนเป็นเมืองหลวงจะต้องมีวัดสำคัญประจำอยู่ ๓ วัด คือ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งวัดมหาธาตุและวัดราชบูรณะได้มีแล้ว ยังขาดแต่วัดราชประดิษฐ์เท่านั้น และอีกประการหนึ่งสร้างขึ้นเพื่ออุทิศ

ถวายแด่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ และได้พระราชทานนามวัดไว้ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกประกาศสร้างวัดวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๐๗ ว่า **"วัดราชประดิษฐ์สถิตธรรมยุติการาม"** นับว่าเป็นวัดแรกของคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่ได้สร้างขึ้นมาโดยมิได้ดัดแปลงมาจากวัดของคณะสงฆ์มหานิกาย

การก่อสร้างเริ่มขึ้นโดย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้พระยาราชสงคราม (ทองสุก) เป็นแม่กองจัดสร้างด้วยการก่อคันขึ้นด้วยอิฐทำเป็นกำแพงล้อมรอบบริเวณ ซึ่งเดิมเป็นสวนกาแฟทำกันมานานหลายปี ขาดผู้ดูแลรักษาปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า พระองค์ได้ทรงซื้อไว้เป็นเงิน ๑,๐๙๗ บาท ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ มีหลุมปักเสาศิลานิมิตในทิศทั้งแปด เพื่อให้เป็นส่วนสัดแยกจากพระราชอาณาเขต บริเวณที่กำหนดด้วยเสาศิลานิมิตนี้เรียกว่า **"วิสุงคามสีมา"** เริ่มก่อสร้างวัดวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๐๗ ใช้เวลาก่อสร้างวัดประมาณ ๗ เดือน จึงแล้วเสร็จ

ในระหว่างทำการก่อสร้างวัดอยู่นั้น พระยาราชสงครามได้พิจารณาถึงพื้นที่จะรองรับพระวิหารและพระเจดีย์ ซึ่งเป็นที่ต่ำอาจทานน้ำหนักไม่ไหว จะเกิดการทรุดได้ จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล พระองค์ทรงรับสั่งให้ใช้ไหกระเทียมที่นำมาจากเมืองจีน และเครื่องลายครามที่แตกหักนำมาถมพื้นที่ และยังได้มีการบอกบุญเรี่ยไรให้ผู้มีจิตศรัทธานำสิ่งของดังกล่าวมาร่วมพระราชกุศลด้วย วัตถุสิ่งของเหล่านี้ได้ถมพื้นที่ยกพื้นเป็นฐานสูงประมาณสี่ศอกเศษ โดยไม่ต้องใช้เสาเข็ม พื้นที่ที่ถมด้วยเครื่องลายครามต่างๆ ให้เป็นที่สูงขึ้นนั้นเรียกว่า **"พื้นไพที"** หมายถึงพื้นอันเป็นที่รองรับพระวิหารและพระเจดีย์ของวัด

ครั้นการสร้างวัดได้เสร็จเรียบร้อยทุกประการแล้ว จึงโปรดให้จัดพระราชพิธีผูกพัทธสีมาขึ้นในวันที่ ๗–๙ มิถุนายน ๒๔๐๘ และได้เปลี่ยน

นามวัดเป็น **"วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม"** เหตุที่ทรงเปลี่ยนนามวัดเช่นนี้ อาจทรงพิจารณาว่านามวัดที่ทรงตั้งไว้เดิมเจาะจงต่อพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเกินไป จะเป็นที่สะกิดใจแด่พระสงฆ์ทั้งสองนิกายในภายหน้าได้ และตามที่ได้ใช้คำว่า **"มหาสีมาราม"** ต่อท้ายนามวัดนั้น เพราะวัดราชประดิษฐ์มีการกำหนดเขตสีมากว้างใหญ่นั่นเอง โดยถือเอาเขตวัดทั้งหมด เขตสีมานั้นมีเสาหินปักแสดงแนวเขตไว้ ซึ่งก็เป็นแนวเขตของวัดด้วย

ครั้นเสร็จงานพระราชพิธีผูกพัทธสีมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงนิมนต์พระสาสนโสภณ (สา ปุสฺสเทว) พร้อมด้วยพระอนุจรและพระฐานานุกรมที่คัดเลือกแล้ว จำนวน ๒๐ รูป จากวัดบวรนิเวศวิหาร มาเป็นเจ้าอาวาสและเป็นพระลูกวัด ปกครองวัดราชประดิษฐ์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา สำหรับหน้าที่ในการทะนุบำรุงวัด พระองค์ได้ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นพิเศษ ยิ่งกว่าวัดหลวงอื่นๆ ตลอดรัชสมัยของพระองค์

ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดให้ทำการปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดทรุดโทรมทั้งวัด และโปรดให้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถไว้ด้วย เสร็จการปฏิสังขรณ์แล้ว โปรดให้แบ่งพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ บรรจุลงในกล่องศิลา แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในพระพุทธอาสน์ของพระประธานภายในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์

ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ โปรดให้ช่างกรมศิลปากรรื้อเรือนไม้ ๒ หลัง ที่ชำรุดแล้วสร้างเป็นปราสาทยอดปรางค์แบบขอม ๒ หลังแทน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นไพทีด้านตะวันออกและตะวันตกของพระอุโบสถ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ผู้ออกแบบเป็นฝีมือของพระยาจินดารังสรรค์ ผู้เคยออกแบบอนุสาวรีย์ปรางค์ขอมในสุสานวัดราชบพิธมาก่อน

พระอุโบสถ เดิมเป็นพระวิหารหลวง ก่ออิฐถือปูนแบบทรงไทย มีมุขหน้าและหลังตั้งอยู่บนพื้นที่ไพที ประดับด้วยหินอ่อนทั้งหมด หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนเดี่ยวสีส้มอ่อน ปิดเชิงชายด้วยกระเบื้องลายเทพพนม มีช่อฟ้าใบระกาประดับ หน้าบันด้านหน้าและหลังใช้ไม้สักแกะสลักลวดลายเป็นรูปมหาพิชัยมงกุฎบนพระแสงขรรค์ ซึ่งมีพานแว่นฟ้ารองรับ และพานแว่นฟ้าประดิษฐานอยู่บนหลังช้าง ๖ เชือก ทั้งสองข้างประดับด้วยฉัตรห้าชั้น พื้นของหน้าบันเป็นลายกนก ซุ้มประตูและหน้าต่างประดับด้วยรูปมงกุฎปูนปั้น ตัวบานประตูและหน้าต่างทำด้วยไม้สักแกะสลักเป็นลายก้านแย่งซ้อนกันสองชั้น ลงรักปิดทองติดกระจกสีหมดทุกรายการ ตัวพระอุโบสถภายนอกด้านหลังมีซุ้มแกะสลักด้วยหินอ่อนทั้งแผ่น ภายในซุ้มเป็นที่ประดิษฐานศิลาจารึกประกาศ ๒ ฉบับ ภายในพระอุโบสถที่ฝาผนังโดยรอบมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเทพยดาดั้นเมฆ พระราชพิธี ๑๒ เดือน และภาพการเกิดสุริยุปราคาในสมัยรัชกาลที่ ๔

หอไตร ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถทางทิศตะวันออก เป็นปราสาทยอดปรางค์ทรงเขมร หน้าบันของซุ้มประดับด้วยปูนปั้นนูน เป็นภาพพุทธประวัติตอนประสูติ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ใช้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ธรรมต่างๆ

หอพระจอม ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถทางทิศตะวันตก เป็นปราสาทยอดปรางค์ทรงเขมร ยอดปรางค์ประดับด้วยพรหมสี่หน้า หน้าบันของซุ้มประดับด้วยปูนปั้นเป็นรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ (บรรทมอยู่บนหลังมังกร) ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ-พระจอมเกล้าฯ หล่อเต็มพระองค์และเท่าพระองค์จริง

ศาลาทรงไทย ด้านหน้าพระอุโบสถ ตรงมุมพื้นไพที มีศาลาขนาดเล็ก ๒ หลัง ด้านล่างถัดจากพื้นไพที มีศาลาขนาดเขื่องกว่าศาลาบนพื้นไพทีอีก ๒ หลัง ปัจจุบันศาลาชั้นล่าง ๒ หลัง มีอยู่ทางทิศตะวันตก

ใช้เป็นศาลาธรรมสภา แสดงปาฐกถาธรรม ทุกๆ ก่อนวันธรรมสวนะ

หอระฆัง ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส รูปทรงคล้ายมงกุฎ มีลวดลายศิลปะแบบไทยๆ ประดับด้วยชามจากประเทศจีน ซึ่งช่างเอามาตัดและติดเป็นสีต่างๆ

พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราช (สา) ตั้งอยู่เยื้องกับหอระฆังไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เล็กน้อย ภายในมีภาพสีน้ำมัน เขียนบนผืนผ้าใบผืนใหญ่ เป็นรูปพระเจดีย์จุฬามณี ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่ง ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

กุฏีสงฆ์ มีจำนวน ๑๓ หลัง เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงไทยผสมจีน โครงสร้างก่อด้วยอิฐถือปูน พื้นไม้สัก หลังคามุงด้วยกระเบื้อง

พระพุทธสิหังคปฏิมากร เป็นพระประธานในพระอุโบสถ ประดิษฐานอยู่ภายใต้ซุ้มบุษบกบนฐานชุกชีปางสมาธิ หน้าตัก ๑ ศอก ๖ นิ้ว รัชกาลที่ ๔ โปรดให้จำลองมาจากพระพุทธสิหิงค์องค์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งพุทไธศวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ

พระพุทธสิหิงค์จำลองอีกองค์หนึ่ง ขนาดย่อมกว่าพระประธานประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าพระประธาน เบื้องขวาเป็นพระพุทธชินราชจำลอง เบื้องซ้ายเป็นพระพุทธชินสีห์จำลอง เบื้องหลังพระประธานเป็นพระศาสดาจำลอง

พระพุทธนิรันตราย หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์กะไหล่ทอง มีพุทธลักษณะประทับนั่งสมาธิเพชร เบื้องหลังมีซุ้มเรือนแก้วเป็นพุ่มมหาโพธิ์ มีอักษรขอมจำหลักลงในวงกลีบบัว ยอดเรือนแก้วเป็นรูปพระมหามงกุฎ ฐานรององค์พระเป็นที่รับน้ำสรง มีท่อเป็นรูปศีรษะโค แสดงเครื่องหมายพระโคตมโคตร

พระพุทธนิรันตรายองค์เดิม เป็นพระพุทธรูปทองคำเนื้อหกน้ำหนัก ๘ ตำลึง กำนันอินกับบุตรชายขุดพบแล้วนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย

รัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีอภินิหารน่าอัศจรรย์ จึงได้ถวายพระนามว่า **"พระพุทธนิรันตราย"**

ต่อมาปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์โปรดให้หล่อพระพุทธ-นิรันตรายขึ้นจำนวน ๑๘ องค์ พระราชทานไปตามวัดธรรมยุติกนิกายทุกวัด เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่พระองค์ทรงสถาปนาคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้น วัดราชประดิษฐ์เป็นวัดหนึ่งที่ได้รับมาประดิษฐานไว้องค์หนึ่งตราบเท่าทุกวันนี้

ภาพจิตรกรรม รัชกาลที่ ๕ โปรดให้เขียนไว้บนฝาผนังรอบๆ ภายในพระอุโบสถด้วยสีฝุ่น มีภาพเทพยดาดั้นเมฆ เป็นรูปเทพยดาอารักษ์ต่างๆ ทั้งที่มีวิมานและไม่มีวิมาน ถัดลงมาช่วงระหว่างหน้าต่างเป็นภาพพระราชพิธี ๑๒ เดือน นอกจากนี้ยังมีภาพการเกิดสุริยุปราคา เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๑๑ ซึ่งรัชกาลที่ ๔ ทรงคำนวณได้อย่างถูกต้องสามารถมองเห็นชัดที่ตำบลหว้ากอ แขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์

ปาสาณเจดีย์ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ สร้างด้วยอิฐถือปูน ภายนอกเป็นหินอ่อนทั้งหมด ยอดพระเจดีย์ยาวประมาณ ๑ วาเศษ ประกอบด้วยทองคำแท้ ๘๐ ชั่ง

พระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ในท่านั่งแสดงพระธรรมเทศนา ขนาดเท่าพระองค์จริง หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ประดิษฐานอยู่ภายในซุ้มชั้นล่างของปาสาณเจดีย์ทางด้านทิศเหนือ

พระปรางค์เขมร ตั้งอยู่ถัดจากปาสาณเจดีย์ไปทางทิศใต้ ใช้เป็นที่บรรจุพระอังคารของอดีตเจ้าอาวาส

ศิลาจารึก ประกาศ ๒ ฉบับ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถเป็นประกาศเกี่ยวกับการสร้างวัดฉบับหนึ่ง และอีกฉบับหนึ่งเป็นประกาศแจ้งการผูกพัทธสีมา

ที่ดินที่ตั้งวัดมีจำนวนทั้งสิ้น ๒ ไร่ ๒ งาน ๙๘ ตารางวา

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรวิหาร** ตั้งอยู่แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ใกล้ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย

อาณาเขต

ทิศเหนือ-จดถนนราชบพิธ

ทิศใต้-จดคลองวัดราชบพิธ

ทิศตะวันออก-จดถนนเฟื่องนคร

ทิศตะวันตก-จดถนนอัษฎางค์ริมคลองหลอด

ความเป็นมา

วัดราชบพิธฯ เป็นพระอารามหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในรัชกาลของพระองค์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒

มูลเหตุที่ทรงสร้างนั้นสืบเนื่องมาจากพระราชศรัทธาอันยิ่งใหญ่ และเป็นไปตามโบราณราชประเพณีนิยม ที่สมเด็จพระบรมราชบุพการีได้

ทรงบำเพ็ญมา กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างวัดพระเชตุพนฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสร้างวัดอรุณฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างวัดราชโอรสาราม และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ซึ่งกำกับราชการกรมช่างสิบหมู่ทรงอำนวยการสร้างเป็นพระองค์แรก องค์ต่อมาคือพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ และเมื่อผู้อำนวยการสร้างองค์ที่ ๒ สิ้นพระชนม์ลงอีก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. ปุ้ม มาลากุล) เป็นผู้อำนวยการจนเสร็จการ

การสร้างวัดนี้ทรงนำเอาหลักเดิมแต่โบราณมาใช้ ดังเช่นวัดราชประดิษฐ์ฯ กล่าวคือทรงสถาปนาพระมหาเจดีย์เป็นหลัก ห้อมล้อมด้วยระเบียงวิหารทิศสองวิหารคือ ด้านเหนือและด้านใต้ สำหรับวิหารด้านเหนือนั้นทรงสถาปนาเป็นพระอุโบสถ ภายในพระอุโบสถพระวิหารตกแต่งออกแบบตามอย่างตะวันตก ส่วนภายนอกออกแบบเป็นศิลปะไทย

พระเจดีย์ใหญ่ เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ สูงระดับแนวหลังคาพระระเบียง ยอดพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ฐานประทักษิณนั้นเจาะเป็นซุ้มไว้หลายซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปและรูปปั้นพระเถระสำคัญๆ

ด้านทิศตะวันตกของวัดจัดเป็นสุสานหลวงมีอนุสาวรีย์ก่อสร้างเป็นรูปเจดีย์ และปรางค์แบบไทยแบบฝรั่งต่างๆ กันหลายแบบ ล้วนแต่งดงามประณีต

ส่วนทางด้านใต้อันเป็นเขตสังฆาวาสนั้น กุฏิล้วนก่อสร้างตามแบบตะวันตกทั้งสิ้น

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานที่ให้สร้างวัดราชบพิธนี้ ได้โปรดให้มีพระบรมราชโองการพระราชทานวิสุงคามสีมาลงวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๒ ปีมะเมีย โทศก จ.ศ. ๑๒๓๒ และยังได้พระราชทานที่อื่นๆ อีกให้เป็นอุปจารของวัด รวมทั้งพระราชทานตึกแถวถนนเฟื่องนครอีกด้วย

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีนามวัดแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ราชบพิธ แปลว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง และสถิตมหาสีมาราม แปลว่า เป็นวัดที่มีมหาสีมาหรือสีมาใหญ่ตั้งอยู่ เรื่องชื่อสร้อยของวัดนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า *"เมื่อสร้างวัดราชบพิธเจริญรอยวัดราชประดิษฐ์หมดทุกอย่าง จนกระทั่งทำมหาสีมาและชื่อวัดให้คล้ายกัน ชะรอยจะคิดเปลี่ยนสร้อยชื่อวัดราชประดิษฐ์เป็นสถิตย์ธรรมยุติการาม เอาสร้อยเดิมของวัดราชประดิษฐ์ไปใช้วัดราชบพิธว่าสถิตย์มหาสีมารามจะเป็นด้วยเหตุนี้ดอกกระมัง"*

ในดิถีครบ ๑๐๐ ปี วัดราชบพิธเมื่อเดือนมกราคม ๒๕๑๓ วัดราชบพิธร่วมกับกระทรวงมหาดไทยได้จัดให้มีพุทธาภิเษกปูชนียวัตถุต่างๆ และได้กราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินในงาน ได้มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินเพื่อเป็นทุนปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธ จึงได้นำเงินจำนวนนี้ตั้งเป็นทุน **"พระจุลจอมเกล้าฯ"** สำหรับจัดหาผลประโยชน์ปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธโดยไม่ใช้ต้นทุน ปัจจุบันนี้มีทุนอยู่แล้วจำนวน ๑๑ ล้านบาทเศษ

เฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๒๓ ได้จัดการบูรณะพระอารามไปแล้วถึง ๒๖ รายการ เป็นเงินทั้งสิ้น ๔๕,๐๙๐,๗๕๑.๒๙ บาท

วัดราชบพิธได้รับงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถโดยกรมศิลปากรดำเนินการเพื่อให้เสร็จทันการสมโภช กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ด้วย

พระอุโบสถ มี ๗ ห้อง กว้าง ๑๗.๗๐ เมตร ยาว ๒๑.๖๕ เมตร สูงถึงขื่อ ๙.๘๐ เมตร หลังคาด้านหน้ามีมุขเด็จ มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ติดช่อฟ้าใบระกา หน้าบันมุขบนเป็นรูปช้าง ๗ เศียร เทิดพานทองรองรับใส่มงกุฎ หน้าบันมุขเด็จเป็นรูปพระเกี้ยวอยู่กลางลายกระหนกประตูและหน้าต่างมีซุ้มยอดมณฑปครึ่งซีก ติดลวดลายปูนปั้นปิดทอง บานประตู ๑๐ บาน บานหน้าต่าง ๒๘ บาน ด้านในเป็นลายรดน้ำพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้านนอกประดับด้วยมุกเป็นลวดลายจำลองเครื่องราช-อิสริยาภรณ์ เฉพาะตราชั้นหนึ่ง รวม ๕ ดวง นับแต่ดวงบนลงมา คือ

๑. นพรัตนราชวราภรณ์
๒. มหาจักรีบรมราชวงศ์
๓. ปฐมจุลจอมเกล้า
๔. ประถมาภรณ์ช้างเผือก
๕. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

เฉพาะที่บานประตู เครื่องราชอิสริยาภรณ์ทั้ง ๕ นี้ มีสายสะพายล้อมวงกลมและสร้อยทับอยู่บนสายสะพาย กับมีโบห้อยดวงตราอยู่อีกชั้นหนึ่ง เหนือตราดวงที่ ๑ เป็นภาพพรหมจตุรพักตร์ กับมีภาพเรียงเป็นคู่ๆ ใต้ดวงตราลงมาโดยลำดับดังนี้ ใต้ดวงที่ ๑ เป็นภาพเทวดาพนมมือ ใต้ดวงที่ ๒ เป็นภาพเทพธิดาฟ้อน ใต้ดวงที่ ๓ เป็นภาพกินนรรำ ใต้ดวงที่ ๔ เป็นภาพหนุมานเหาะ และใต้ดวงที่ ๕ เป็นภาพอินทรชิตเหาะ ระหว่างภาพและตราเป็นลายกระหนกเปลว ขอบรอบ ๔ ด้าน ประดับกระหนกและประจำยามก้ามปู อนึ่งการประดับมุกชิ้นเล็กๆ ยังทำเป็นสร้อยทับลงบนแพรแถบมีอักษร จปร. ไขว้ และมีตราจักรีคั่นไปเป็นระยะ โดยมีสร้อยลูกโซ่ร้อยทั้งสองข้างชายแถบแพรผูกหูกระต่าย มีตราห้อยตรงกลางแบบของจริง ยกย่องกันว่าลายประดับมุกที่บานประตูและ

หน้าต่างพระอุโบสถนี้ เป็นศิลปะชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ด้านข้างของซุ้มประตูแต่ละด้านเป็นรูปเชี่ยวกางถือง้าวยืนอยู่บนหลังสิงห์ ส่วนด้านข้างของซุ้มหน้าต่างแต่ละด้านเป็นเทวดาถือพระขรรค์ยืนอยู่กลางลายกระหนก

ฝีมือประดับมุกดังกล่าวมานี้ ตามหลักฐานกล่าวว่าเป็นฝีพระหัตถ์ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ พระราชโอรสองค์ที่ ๓๐ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ และเป็นพระองค์ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาจันทร์

บานมุกประตูและหน้าต่างพระอุโบสถมีประวัติว่า เดิมเป็นบานพระทวารและบานพระแกลพระพุทธปรางค์ปราสาทในพระบรมมหาราชวัง เมื่อเกิดเพลิงไหม้พระพุทธปรางค์ปราสาทในวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ นั้น ตอนบนของพระพุทธปรางค์ปราสาทถูกไฟไหม้มาก เพราะเป็นเครื่องไม้เป็นส่วนใหญ่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบัญชาการดับเพลิงอยู่ด้วย ได้โปรดให้ถอดบานมุกที่ยังไม่ไหม้ออกทัน พร้อมกันนั้นยังได้โปรดให้ถอดบานมุกที่พระมณฑปซึ่งอยู่ใกล้กับพระพุทธปรางค์ปราสาทออกด้วย

และต่อมาได้มีการปฏิสังขรณ์พระพุทธปรางค์ปราสาทใหม่ แต่ยังไม่ทันเสร็จก็พอดีสิ้นรัชกาลที่ ๕ ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์ต่อจนแล้วเสร็จ แต่บานพระทวารและพระแกลได้เปลี่ยนเป็นลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อย่างในปัจจุบัน เหตุที่ยังไม่โปรดให้นำเอาบานมุกมาติดไว้ตามเดิม คงจะเป็นเพราะว่า บานมุกไม่ครบ คงถูกไฟไหม้เสียหายไปบ้าง จะซ่อมทำใหม่ก็สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์มาก ยิ่งกว่านั้นก็คือกรมช่างมุกในระยะนั้นเสื่อมจนแทบหมดตัวช่างฝีมือเสียแล้ว เมื่อปฏิสังขรณ์เสร็จแล้วพระราชทานนามใหม่ว่าปราสาทพระเทพบิดร เปิดเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๖๑

บานมุกทั้งหมดที่นำมาติดที่พระอุโบสถวัดราชบพิธนี้มีรวมด้วยกันทั้งหมดทั้งที่บานประตู และบานหน้าต่าง รวม ๓๘ บาน (เมื่ออยู่พระพุทธปรางค์ปราสาทหรือปราสาทพระเทพบิดรมีมากกว่านี้) เป็นประตูหน้าและหลัง ๕ คู่ ๑๐ บาน และเป็นหน้าต่าง ๑๔ คู่ ๒๘ บาน ส่วนบานประตูและหน้าต่างเดิมของพระอุโบสถซึ่งเป็นไม้แกะสลักนั้น นำไปติดไว้เป็นประตูและหน้าต่างของพระวิหาร

พระอุโบสถหลังนี้ ทรงนอกเป็นแบบไทยตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนทรงในเป็นแบบฝรั่งกล่าวกันว่าคล้ายพระที่นั่งแห่งหนึ่งในพระราชวังแวร์ซายของฝรั่งเศส แต่ก็มีศิลปะไทยปนอยู่ด้วย ที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นรูปอุณาโลมและมีอักษร จ สลับ เหนือซุ้มประตูกลางด้านภายในปั้นเป็นรูปพระราชลัญจกรประจำรัชกาลของพระองค์ ที่เรียกว่าตราแผ่นดินหรือตราอาร์ม โดยจำลองแบบตรางาประจำรัชกาลของพระองค์ อันประกอบด้วยที่หมายสำคัญต่างๆ รวมกัน คือ พระมหาพิชัยมงกุฎ จักร ตรี โล่ ช้างไอราพต ช้างเผือก กฤช พระมหาสังวาลย์นพรัตน์ พระสายสร้อยเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ ฉัตรตั้งมีราชสีห์ คชสีห์ประคอง ฉลองพระองค์ครุยและเครื่องหมายเบญจราชกกุธภัณฑ์ กับมีภาษิตกำกับว่า **“สพฺเพสํ สงฺฆภูตานำ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา”** ประกอบอยู่ด้วย นอกจากนั้นการให้สีภายในพระอุโบสถประณีตงดงามปิดทองบางแห่งทำให้แลดูเจริญตา การตบแต่งภายในพระอุโบสถนี้ เป็นฝีพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าประวิชชุมสาย ผนังชั้นบนระหว่างเสาคูหาเขียนเป็นภาพพุทธประวัติ ฝีพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าประวิชชุมสาย เช่นเดียวกัน (แต่ลวดลายที่ปรากฏอยู่บัดนี้ได้เปลี่ยนแปลงเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงปฏิสังขรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๒)

พระพุทธอังคีรส พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อ ปางสมาธิ ทรงผ้ามีกลีบ หน้าตักกว้าง ๒ ศอกคืบ พระฉวีวรรณ

เป็นทองคำทั้งองค์ประดิษฐานอยู่บนชุกชีหินอ่อนที่สั่งจากประเทศอิตาลี พระพุทธอังคีรสเป็นพระนามของพระพุทธเจ้าพระนามหนึ่ง แปลว่า มีพระรัศมีซ่านออกจากพระกาย สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าประวัติพระพุทธรูปสำคัญพระองค์นี้ไว้ว่า หล่อเมื่อสถาปนาวัดราชบพิธ แต่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงนิพนธ์ไว้ว่า หล่อในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ การหล่อทำเป็นพระราชพิธี กะไหล่ทองคำทั้งองค์ สิ้นเนื้อทองแปดหน้า ๑๘๐ บาท เป็นทองคำที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้แต่งพระองค์เมื่อทรงพระเยาว์ องค์พระพุทธรูปก็กล่าวกันว่าเท่ากับพระวรกายที่แท้จริงของพระพุทธองค์ พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัวจะทรงนำเอาไปไว้ที่พระปฐมเจดีย์ แต่มาสิ้นรัชกาลเสียก่อน ต่อมาโปรดให้หล่อฐานบัลลังก์กะไหล่ทองเนื้อหก หนัก ๔๘ บาท ขึ้นเพื่อรองรับองค์พระพุทธรูป เศวตฉัตรที่กั้นอยู่เหนือองค์พระ เดิมเป็นเศวตฉัตรกั้นพระโกศ พระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัว เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-เกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้นำไปทรงพระประธาน และได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงชักเชือกเศวตฉัตรนี้เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๗ ใต้ฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระพุทธอังคีรสบรรจุพระบรมราชสรีรังคารพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

พระนิรันตราย เป็นพระพุทธรูปทองคำเช่นเดียวกัน ประดิษฐานอยู่บนชุกชีเป็นเบญจาด้านหน้า และต่ำกว่าพระพุทธอังคีรสลงมา พระ-พุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิเพชร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์กะไหล่ทอง มีเรือนแก้วเป็นพุ่มมหาโพธิ์ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎ และเรือนแก้วนี้ติดกับฐานชั้นล่างขององค์พระพุทธรูปมีอักษรขอมจารึก

พระคุณนามแสดงพระพุทธคุณลงบนกลีบบัวเบื้องหน้า ๙ เบื้องหลัง ๙ คือ ตั้งแต่ อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ถึง ภควา และฐานล่างของฐานพระมีที่สำหรับรองน้ำสรงพระ มีท่อเป็นรูปศีรษะโค อันมีความหมายถึงพระพุทธองค์ว่า เป็นโคตมโคตร พระนิรันตราย เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริแบบอย่างสร้างขึ้นแล้วหล่อจำลองพระราชทานพระอารามต่างๆ ในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ปัจจุบันพระนิรันตรายเป็นองค์ที่ทำขึ้นใหม่ เพราะองค์ที่พระราชทานมานั้นถูกขโมยลักไป ชุกชีที่ประดิษฐานเป็นเบญจาชีกเล็กเคยเป็นที่ทรงพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรรณาภรณ์เพชรรัตน์

พระวิหาร อยู่ด้านใต้พระเจดีย์ใหญ่ รูปทรงเป็นแบบเดียวกับพระอุโบสถทั้งภายนอกและภายใน ต่างแต่ว่าบานประตูและบานหน้าต่างสลักด้วยไม้เป็นลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์เท่านั้น กล่าวกันว่า เดิมประตูและหน้าต่างของพระวิหารนี้ เป็นของพระอุโบสถ แต่เมื่อนำเอาบานมุกมาติดที่พระอุโบสถแล้ว จึงได้เอามาไว้ที่พระวิหารและข้อที่แตกต่างจากพระอุโบสถอีกอย่างหนึ่งภายในพระวิหารก็คือ ลวดลายมีเฉพาะที่เพดาน บัวกันผนังชั้นล่างและชั้นบน และกรอบประตูหน้าต่างเท่านั้น นอกนั้นผนังเป็นสีขาว ไม่มีลวดลาย

ที่ตั้งวัดมีจำนวนเนื้อที่ดิน ๑๐ ไร่ ๘๘ ตารางวา

วัดบวรนิเวศวิหาร

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราช-วรวิหาร** ตั้งอยู่เลขที่ ๒๔๘ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ติดถนนพระสุเมรุมีแนวกำแพงยาว ๒๒๕ เมตร
ทิศใต้-ติดคลองหลังวัด
ทิศตะวันออก-ติดคูต่อเชื่อมคลองบางลำพูกับคลองหลังวัด
ทิศตะวันตก-ติดคลองต่อเชื่อมคลองบางลำพูกับคลองหลังวัด

ความเป็นมา

วัดบวรนิเวศวิหาร เดิมชื่อว่า **"วัดใหม่"** สมเด็จพระบวรราชเจ้า-มหาศักดิพลเสพกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสถาปนาขึ้นมาใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๗๕ ได้กระทำพิธีผูกพัทธสีมาครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๒

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งทรงผนวชปี พ.ศ. ๒๓๖๗ ประทับอยู่ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ได้เสด็จมาทรงปกครอง

วัดนี้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ด้วยเหตุที่ได้เสด็จประทับอยู่จึงได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า **"วัดบวรนิเวศวิหาร"** หรือเรียกสั้นๆ ว่า **"วัดบน"**

ขณะที่ทรงผนวชอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงปรับปรุงวางหลักเกณฑ์ความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย การเริ่มต้นคณะธรรมยุตมีพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์มากขึ้น ซึ่งเรียกคณะสงฆ์นี้ว่า **"คณะธรรมยุติกนิกาย"** วัดบวรนิเวศวิหารถือว่าเป็นวัดต้นเดิมของคณะธรรมยุติกนิกาย

โดยที่วัดบวรนิเวศวิหาร มีวัดตั้งอยู่ใกล้ชิดอีกวัดหนึ่ง คือ วัดรังษีสุทธาวาส ซึ่งสมเด็จกรมขุนอิศรานุรักษ์ ทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๖ ครั้นต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ วัดรังษีสุทธาวาสได้รวมเข้ากับวัดบวรนิเวศวิหาร มาจนถึงปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เมื่อคราวทรงผนวช ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ประทับอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

ที่ตั้งวัดมีจำนวนเนื้อที่ดิน ๓๑ ไร่ ๙๓ ตารางวา

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวรวิหาร** ตั้งอยู่ที่ ถนนนครปฐม ติดริมคลองเปรมประชากร แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-กว้าง ๔ เส้น ๑๙ วา ติดถนนศรีอยุธยา

ทิศใต้-กว้าง ๔ เส้น ๑๓ วา

ทิศตะวันออก-กว้าง ๕ เส้น ๑๐ วา ติดถนนนครปฐมและคลองเปรมประชากร

ทิศตะวันตก-กว้าง ๕ เส้น ๑๐ วา ติดถนนลิขิตและสวนมิสกวัน

ความเป็นมา

วัดเบญจมบพิตร เดิมเป็นวัดเก่าแก่เล็กๆ ชื่อว่า **"วัดแหลม"** เพราะอยู่ปลายแหลมที่สวนติดต่อกับทุ่งนา และมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **"วัดไทรทอง"** เพราะมีต้นไทรทองปรากฏอยู่

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๐ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้ทรงตั้งกองทัพรับขบถเจ้าอนุวงศ์ที่วัดนี้ หลังจากเสร็จจากการขบถเจ้าอนุวงศ์แล้ว ได้มีศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้น โดยร่วมกับพระเจ้าน้องยาเธอและพระเจ้าน้องเธออีก ๔ พระองค์ คือ

๑. กรมพระพิทักษ์เทเวศร์
๒. กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์
๓. พระองค์เจ้าหญิงอินทนิล
๔. พระองค์เจ้าหญิงวงศ์

การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ ได้ซ่อมแซมเสนาสนะเดิมของวัดเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นได้ทรงสร้างพระเจดีย์ไว้เป็นอนุสรณ์ ๕ องค์ เรียงรายด้านหน้าวัดด้วย ครั้งถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า **"วัดเบญจบพิตร"** หมายถึง วัดของเจ้านาย ๕ พระองค์

สมัยรัชกาลที่ ๕ ปี พ.ศ. ๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงสร้างสวนดุสิต พร้อมกับพระราชวังดุสิตขึ้นในที่ดินตอนเหนือของวัดเบญจบพิตร ทำให้สถานที่สร้างสวนดุสิตมีบริเวณกินเนื้อที่วัดดุสิตและวัดปากคลองร้าง ประกอบกับวัดเบญจบพิตรกำลังทรุดโทรม พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะสถาปนาขึ้นให้เป็นวัดใหญ่และให้มีความสวยสง่างามที่สุด จึงทรงสถาปนาวัดเบญจบพิตรขึ้นใหม่โดยการวางศิลาฤกษ์วันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๔๒ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นประธานออกแบบวางแผนผังและควบคุมดำเนินการก่อสร้างวัดใหม่หมด พร้อมกับได้ขยายอาณาเขตวัดให้กว้างลงไปทางใต้เป็นการทดแทนผาติกรรมวัดทั้ง ๒ วัด ที่ถูกยุบ

ไปและรวมเป็นเขตพระราชฐานด้วย พร้อมกับทรงเปลี่ยนนามวัดใหม่ว่า **"วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม"** หมายถึง วัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ ตั้งอยู่ใกล้สวนดุสิตอันเป็นพระราชฐาน

วัตถุประสงค์ในการสถาปนาวัดเบญจมบพิตร

๑. เพื่อเป็นอนุสาวรีย์รำลึกถึงพระองค์ ผู้สถาปนาวัดนี้

๒. เพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์รวบรวมพระพุทธรูปโบราณแบบ และสมัยต่างๆ

๓. เพื่อเป็นที่แสดงแบบอย่างการช่างศิลปกรรมและจิตรกรรมยอดเยี่ยมในสมัยนั้น (รัชกาลที่ ๕)

๔. เพื่อเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและวิชาสามัญชั้นสูงสำหรับพระสงฆ์และเยาวชนทั่วไป

เมื่อโปรดให้ก่อสร้างเสนาสนะ โดยมีพระบรมวงศานุวงศ์และผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสช่วยกันบริจาคทรัพย์สินสร้างกุฏิภาคต่างๆ จำนวน ๓๒ หลัง แล้วจึงโปรดให้นิมนต์พระ-ภิกษุและสามเณรจำนวน ๓๓ รูป (ตามปีที่ครองราชย์) จากวัดมหาธาตุมาอยู่ประจำ โดยมีพระเทพมุนี (จ่าย ปุณณทัตตมหาเถระ) เป็นประธาน และได้เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ในปีต่อมาทรงมีพระราชประสงค์ให้เพิ่มจำนวนพระภิกษุสามเณรปีละ ๑ รูป และเพิ่มกุฏิปีละ ๑ หลัง

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถถาวร ซึ่งโปรดให้สร้างด้วยหินอ่อน ที่สั่งมาจากประเทศอิตาลี การก่อสร้างดำเนินมาโดยลำดับจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้เสด็จสวรรคต แต่การก่อสร้างพระอุโบสถยังไม่แล้วเสร็จ

รัชสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้โปรดให้ดำเนินการต่อมาโดยโปรดให้ยกช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ประดับตกแต่งหินอ่อนฝาผนังและพื้นพร้อมทั้งรัตนบัลลังก์และโปรดให้ช่างกรมศิลปากรเขียนลายไทยที่ฝาผนังด้วย ครั้นแล้วได้อัญเชิญพระสรีรางคารในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มาบรรจุไว้ภายใต้รัตนบัลลังก์พระพุทธชินราชในพระอุโบสถ

วัดราชโอรสาราม

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดราชโอรสาราม เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **ราชวร-วิหาร** ตั้งอยู่เลขที่ ๒๕๘ แขวงบางค้อ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ติดคลองบางหว้า ซึ่งเชื่อมคลองด่านกับคลองภาษีเจริญติดต่อกัน

ทิศใต้-ติดที่ธรณีสงฆ์ของวัด ซึ่งมีคูน้ำคั่นอยู่

ทิศตะวันออก-ติดคลองด่าน

ทิศตะวันตก-ติดที่ดินของประชาชน

ความเป็นมา

วัดราชโอรสาราม เป็นวัดโบราณมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เป็นวัดเล็กๆ ของราษฎร เรียกว่า **"วัดจอมทอง"** มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีโบราณวัตถุและศิลปกรรมน่าดูน่าชมมาก

เรื่องราวของวัดราชโอรสารามมีอยู่ว่า เมื่อเดือน ๑๑ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๖๓ ในรัชกาลที่ ๒ มีข่าวพม่า ตระเตรียมกำลังจะยกเข้ามาตี

ประเทศไทยอีก แพร่เข้ามาถึงกรุงเทพพระมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นกองทัพ ๔ ทัพ ยกออกไปตั้งสกัดกั้นพม่าเป็นแห่งๆ ในพื้นที่ประเทศไทย ตั้งแต่เมืองกาญจนบุรีลงไปทางปักษ์ใต้ โดยเฉพาะทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ซึ่งเป็นทางผ่านสำคัญที่สุดนั้น โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเป็นแม่ทัพคุมพลหนึ่งหมื่นเสด็จไปสกัดกั้นทางเมืองกาญจนบุรี กองทัพนี้ยกออกจากกรุงเทพฯ โดยทางเรือ เมื่อวันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๐ ค่ำ ในปีมะโรงนั้นเอง ในวันแรกได้ยาตราทัพผ่านคลองบางกอกใหญ่เข้าคลองด่าน เมื่อเสด็จถึงวัดจอมทอง ซึ่งเป็นวัดโบราณก็เสด็จประทับแรมที่หน้าวัด และทรงกระทำพิธีเบิกโขลนทวารตามลักษณะพิชัยสงคราม ณ ที่วัดนี้ ได้ทรงอธิษฐานขอให้การเสด็จไปราชการทัพคราวนี้ประสบความสำเร็จและเสด็จกลับมาโดยสวัสดิภาพ แล้วเสด็จยาตราทัพไปตั้งอยู่ ณ จังหวัดกาญจนบุรี จนจะย่างเข้าหน้าฝนในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๖๔ แล้วก็ยังไม่มีวี่แววว่าพม่าจะยกมา จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เลิกกองทัพกลับพระนคร เมื่อราวเดือน ๖–๗ ในปีมะเส็งนั้น

ครั้นเสด็จกลับถึงพระนครแล้ว ก็ทรงเริ่มปฏิสังขรณ์วัดจอมทองขึ้นใหม่ทั้งวัดเสมือนสร้างใหม่ ได้เสด็จมาประทับทรงคุมงานและตรวจการก่อสร้างด้วยพระองค์เองตลอดมา เสร็จแล้วจึงน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดราชโอรส” หมายถึงว่า เป็นวัดที่พระราชโอรสทรงสถาปนา โดยทรงสร้างขึ้นไว้ด้วยแบบศิลปะจีนงดงามมาก

การสถาปนาวัดราชโอรสครั้งแรกนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงเห็นเป็นการส่วนพระองค์มิได้เกี่ยวข้องกับทางราชการ

แต่อย่างใด จึงทรงดำริแบบอย่างศิลปกรรมสร้างขึ้นตามความพอพระราช-หฤทัย ขณะนั้นได้ทรงติดต่อกับชาวจีนและทรงนิยมศิลปะแบบจีนมาก วัตถุสถานต่างๆ ที่ทรงสร้างขึ้นภายในวัดราชโอรสจึงตกแต่งด้วยศิลปะแบบจีนทั้งสิ้น ความงามของวัดนี้ที่ได้ทรงสร้างขึ้นนั้นคงจะเป็นที่เลื่องลือกันมากในขณะนั้น โดยเฉพาะวัดนี้ทรงสร้างด้วยฝีมือประณีต มีแบบศิลปกรรมแปลกและงดงามเป็นพิเศษ ใช้เวลาการก่อสร้างตั้งแต่ต้นจนเสร็จบริบูรณ์ประมาณ ๑๔ ปี

วัดพระศรีมหาธาตุ

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดพระศรีมหาธาตุ เป็นพระอารามหลวง **ชั้นเอก** ชนิด **วรมหา-วิหาร** ตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน ตรงหลักกิโลเมตรที่ ๑๘ แขวงอนุสาวรีย์ (เดิมชื่อตำบลกูบแดง) เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ-ยาว ๑๒ เส้น ๙ วา ติดถนนแจ้งวัฒนะ

ทิศใต้-ยาว ๑๒ เส้น ๙ วา ติดที่ดินเอกชน

ทิศตะวันออก-ยาว ๗ เส้น ติดถนนพหลโยธิน

ทิศตะวันตก-ยาว ๖ เส้น ๑๘ วา ติดคลองชลประทาน

ความเป็นมา

วัดพระศรีมหาธาตุ ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นสำนักสงฆ์ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๘๔ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๘๔ มีเขตกว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร ได้กระทำพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๔ และโปรดให้เป็นพระอารามหลวง เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๘๔

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นมียศและ

บรรดาศักดิ์เป็นพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๔๘๓ ให้สร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยและให้แล้วเสร็จทันในงานวันชาติ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๔ สถานที่สร้างใกล้กับอนุสาวรีย์หลักสี่ เพื่อให้ศาสนาคู่กับประเทศชาติตลอดไป คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว ลงมติเห็นชอบให้สร้างวัดนี้ และให้ชื่อว่า **"วัดประชาธิปไตย"**

ในขณะกำลังดำเนินการพิจารณาจัดสร้าง รัฐบาลส่งคณะทูตพิเศษ มี พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งขณะนั้นมียศและบรรดาศักดิ์เป็น นาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าไปเจริญสันถวไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ในจักรภพอังกฤษภาคเอเชีย เมื่อคณะทูตเดินทางไปถึงประเทศอินเดียก็ได้ติดต่อขอพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้า และขอให้รัฐบาลอินเดียตอนกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ให้ ๕ กิ่ง จากต้นที่สืบเนื่องมาแต่ต้นเดิมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ พุทธคยาอินเดีย พร้อมซึ่งดินจากสังเวชนียสถาน คือ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ทรงแสดงปฐมเทศนา และที่ปรินิพพาน รัฐบาลอินเดียได้พิจารณาเห็นว่าประชาชนที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามีอยู่ในนานาประเทศเป็นอันมาก แต่ประเทศเอกราชที่ยกย่องพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาทางราชการ และพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของประเทศ ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกก็มีแต่ประเทศไทยประเทศเดียวเท่านั้น จึงได้มอบพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดค้นพบ ณ มหาสถูปธรรมราชิกะ และเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พร้อมทั้งกิ่งพระศรีมหาโพธิ์และดินจากสังเวชนียสถานให้ตามความประสงค์ รัฐบาลจึงได้ตกลงจะอัญเชิญประดิษฐาน ณ วัดที่สร้างใหม่นี้ และเห็นว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์กับพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิริมงคล

แก่วัดที่สร้างใหม่นี้ จึงตกลงตั้งนามวัดว่า **"วัดพระศรีมหาธาตุ"**

วัดนี้รัฐบาลได้มอบให้ พลโท จรูญ รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์ ซึ่งขณะนั้นมียศและบรรดาศักดิ์เป็น พันเอก หลวงเสรีเริงฤทธิ์ และหลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง กรมศิลปากรโดย หลวงวิจิตรวาทการ กับพระพรหมพิจิตร เป็นผู้ออกแบบ นายช่างกรมศิลปากร และกรมรถไฟเป็นนายช่างก่อสร้าง และได้เชิญผู้มีเกียรติอีกหลายท่านช่วยเหลือร่วมมือจนสำเร็จทำพิธีเปิด และถวายเป็นเสนาสนะแห่งพระภิกษุสงฆ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๕

พระเจดีย์ศรีมหาธาตุ เป็นเจดีย์ทรงกลมขนาดใหญ่ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถ สูง ๓๘ เมตร สร้างไว้เป็นเจดีย์ ๒ ชั้น ชั้นนอกเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ ชั้นในเป็นเจดีย์องค์เล็ก ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งได้รับจากรัฐบาลอินเดียทำพิธีบรรจุ เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๔ ระหว่างผนังด้านในของเจดีย์องค์ใหญ่กับเจดีย์องค์เล็ก มีทางเดินได้รอบองค์เจดีย์ ส่วนผนังเจดีย์องค์ใหญ่ด้านในทำเป็นช่องไว้ ๑๑๒ ช่อง เพื่อบรรจุอัฐิของผู้ที่ทำประโยชน์อันใหญ่ยิ่งแก่ประเทศชาติ ซึ่งรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นสมควร

พระศรีสัมพุทธมุนี พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยปางมารวิชัย หน้าตัก ๔๒ นิ้ว เดิมประดิษฐานอยู่ที่วังหน้า รัฐบาลโดยมี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดนี้ แทนพระพุทธสิหิงค์ซึ่งถูกอัญเชิญกลับไปไว้ ณ พระที่นั่งพุทไธศวรรย์ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้รับจากรัฐบาลอินเดียได้ทำพิธีปลูก เมื่อ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๘๔ โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี อยู่บนเกาะรูปกลมด้านตะวันออกหน้าพระเจดีย์ศรีมหาธาตุ

ที่ดินที่ตั้งวัดมีจำนวนทั้งสิ้น ๘๓ ไร่ ๑ งาน ๖๐ ตารางวา

หนังสือเล่มนี้รวบรวมประวัติและความเป็นมา
ของวัดที่เป็นพระอารามหลวงของไทยไว้อย่างละเอียด
เพื่อให้ผู้สนใจประวัติศาสตร์ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
หรือผู้ที่จะค้นคว้าวิจัยเพื่อการศึกษาใช้เป็นคู่มืออ้างอิงได้เป็นอย่างดี

ศึกษาความเป็นมาของพระอารามหลวงของไทย
แหล่งเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา อันเป็นแหล่งรวมศิลปะ
และวัฒนธรรมของชาติ

พระอารามหลวงแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม

ดวงกมลพับลิชชิ่ง
นำเสนอหนังสือดี มีคุณค่า